

Batı Trakya’da Yaygın Din Eğitimi Hizmetlerinin Din Görevlisi Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi

Evaluation of Non-Formal Religious Education Activities in Western Thrace According to the Views of Religious Officials

İrfan SEVİNÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı, Süleyman Demirel University, Faculty of Divinity, Department of Religious Education, irfansevinc@hitit.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5288-6008>

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü – Article Type	Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi – Date Received	1 Ağustos / August 2022
Kabul Tarihi – Date Accepted	26 Eylül / September 2022
Yayın Tarihi – Date Published	30 Eylül / September 2022
Yayın Sezonu - Pub Date Season	Eylül / September

Atıf / Cite as: Sevinç, İ. (2022), Batı Trakya’da Yaygın Din Eğitimi Hizmetlerinin Din Görevlisi Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi/ Evaluation of Non-Formal Religious Education Activities in Western Thrace According to the Views of Religious Officials. Turkish Academic Research Review, 7 (3), 618-655. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr/issue/72766/1152212>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr>

Copyright © Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey. All rights reserved.

Batı Trakya’da Yaygın Din Eğitimi Hizmetlerinin Din Görevlisi Görüşlerine Göre Deđerlendirilmesi¹

İrfan SEVİNÇ

z

Batı Trakya Türklerinin statüsü, hukuki durumları ve onlara tanınan haklar başta Lozan olmak üzere çeşitli antlaşmalar ile belirlenmiştir. Antlaşmalar doğrultusunda dini ve hukuki anlamda geniş yetkilerle donatılan müftülerin, azınlık tarafından seçilmesi bu hakların en önemlilerindedir. Ancak statü ve haklar Yunanistan yönetimi tarafından çeşitli vesilelerle ihlal edilmektedir. Bu çalışmanın amacı seçilmiş müftülük tarafından camilerde yürütülen yaygın din eğitimi hizmetlerini, din görevlilerinin görüşleri doğrultusunda değerlendirmektir. Araştırmada, anlayıcı ve yorumlayıcı sosyal bilim anlayışı doğrultusunda nitel araştırma yöntemi, araştırma deseni olarak fenomenoloji (olgubilim) yaklaşımı esas alınmıştır. İki ana bölümden oluşması planlanan araştırmanın birinci bölümü, kuramsal ereve olarak belirlenip, doküman inceleme tekniği ve bölgedeki gözlemler yoluyla elde edilen verilere dayalıdır. İkinici bölüm ise saha çalışmasına dayalıdır. Çalışmanın evreni Batı Trakya Bölgesinde İskeçe ve Gmlcine Seçilmiş Mftlklerine bağlı olarak görev yapan yaklaşık 400 civarında görevliyi kapsamaktadır. Çalışma grubu ise İskeçe ve Gmlcine Seçilmiş Mftlklerine bağlı 21 din görevlisinden oluşmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örneklem tekniği benimsenmiştir. Verilerin toplanmasında öncelikle Gmlcine Seçilmiş Müftüsü, Müftü Yardımcısı ve İskeçe Müftü Yardımcısı ile görüşmeler yapılmış, sonrasında din görevlileri ile tek tek ya da ikili üçlü gruplar şeklinde görüşmeler yapılmıştır. Müftü seçiminin engellenerek atama yoluyla müftü belirlenmesinin azınlık arasında ikiliğe yol açtığı ve din hizmetlerini olumsuz etkilediği, diğer yandan müftülerin görev ve yetkilerinin ihlal edilerek vakıf yönetimlerine müdahale edilerek, atama yoluyla belirlenen yöneticiler tarafından vakıfların kötü yönetilmesi neticesinde zarara uğratılıp talan edildiği anlaşılmaktadır. Yaygın din eğitimi hizmetleri ile ilgili olarak da; vaaz konularının belirlenmesinde güncel konular, cemaatin soruları, ihtiyaçları ve beklentilerinin dikkate alındığı, Kur'an kursu faaliyetlerinin haftada beş gün, okul ders saatlerinden sonra 2-3 saat olarak yürütüldüğü çalışmada ulaşılan önemli sonuçlardandır.

Anahtar kelimeler: Din Eğitimi, Yaygın Din Eğitimi, Batı Trakya, Batı Trakya Türk Azınlığı, Seçilmiş Müftü

Evaluation of Non-Formal Religious Education Activities in Western Thrace According to the Views of Religious Officials

Abstract

The status, legal status and rights of the Western Thrace Turks were determined by various treaties, especially in Lausanne. One of the most important of these rights is

¹ Bu alışma 13-15 Mayıs 2022 tarihlerinde Konya’da yapılan 3. Din Eğitimi kongresinde sunulan szl bildirinin genişletilmiş şeklidir.

the election of muftis, who are equipped with wide religious and legal powers in line with the treaties, by the minority. However, status and rights are violated by the Greek administration on various occasions. The aim of this study is to try to evaluate the non-formal religious education services carried out in mosques by the elected mufti in line with the views of religious officials. In the research, qualitative research method in line with understanding and interpretive social science approach, phenomenology approach as research design was taken as basis. The first part of the research, which is planned to consist of two main parts, is determined as a theoretical framework and is based on the data obtained through document analysis technique and observations in the region. The second part is based on fieldwork. The universe of the study includes approximately 400 officials affiliated to the Mufti of Xanthi and Komotini, working under the elected mufti in the Western Thrace Region. The working group consists of 21 religious officials from the Chosen Mufti of Xanthi and Komotini. Purposive sampling technique was adopted in the determination of the study group. In the collection of data, firstly, interviews were held with the Elected Mufti of Komotini, Deputy Mufti of Komotini and Deputy Mufti of Xanthi, and then interviews were held with religious officials individually or in groups of two and three. It is understood that the election of muftis by preventing the election of muftis causes duality among the minority and negatively affects religious services, on the other hand, muftis' duties and powers are violated, and the foundations are damaged and plundered as a result of the mismanagement of the foundations by intervention and appointment by the administrators. Regarding non-formal religious education activities; It is among the important results that current issues, questions, needs and expectations of the congregation are taken into account in the determination of the sermon topics, and the Qur'an course activities are carried out five days a week, 2-3 hours after school lesson hours.

Keywords: Religious Education, Non-Formal Religious Education, Western Thrace, Western Thrace Turkish Minority, Elected Mufti,

Structured Abstract

Western Thrace is a region located in the west of Turkey, surrounded by Turkey, Greece, Bulgaria and the Aegean Sea, with a total surface area of 8578 km². A large number of Turkish populations from different regions of Anatolia were settled in the region conquered by the Ottoman Empire in 1372, and settlements called new Turkish names were established. The region was occupied by Greece in 1920 after the First World War and is still under Greek rule. According to the agreement dated 30 January 1923 made in the Lausanne Conference negotiations, a compulsory population exchange was made between Turkey and Greece, and the Turks living in Western Thrace and the Greeks living in Istanbul were excluded from this exchange.

Due to the lack of official information on the number of Turkish population living in the region, conflicting information on the population is claimed. While Greek authorities and Greek researchers show the minority population in the region to be between 100 and 120 thousand in an effort to understate the number of Turkish population, it is estimated to be between 140 and 150 thousand according to the information received from Turkish researchers and regional minority representatives. In the Treaty of Lausanne and in various treaties and legal texts: The religious and cultural life, religion, language, education, worship, etc. needs of the minority will be carried out through their own institutions, the foundations belonging to the minority will provide financial resources for all these needs, the execution and coordination of education, religious education and religious services It was ensured that Grand Mufti

Offices and Mufti offices would be established for the administration and supervision of foundations and that the muftis would be elected by the minority.

However, despite all these guarantees and guarantees, Greece systematically violates the rights of the minority in various ways. The foremost of these is the intervention in the management of minority foundations since the 1940s, which belong to the minority and whose incomes cover the expenses of minority schools, teachers' salaries, and religious services. Since it is among the duties of muftis to manage mosques, madrasahs, soup kitchens and foundation revenues in the treaties, intervention in foundations actually means indirect intervention in the duties and authorities of the muftis. The mismanagement of the foundations by the administrators appointed by Greece instead of the elected administrators caused the sale of foundation properties, the decrease in foundation assets and foundation incomes, and the usurpation of foundation lands. On the other hand, since 1967, the Junta administration intervened in the religious lessons in schools and the hours of religion lessons were reduced. Intervention in religious lessons in schools continues systematically later and today. The third and most important of the violations put into practice by Greece is the prevention of the elections of the Muftis, who have a religious and legal say in the management of the minority and who are in the position of religious leaders, by the minority, and the implementation of the method of determining the mufti by means of an appointment on the Greek side. On the other hand, there are two muftis appointed and elected in Western Thrace today, as a result of the minority choosing their own mufti by using their rights arising from legal agreements on their own initiative. This situation has a negative impact on the unity and solidarity of minority members.

Today, the majority of minority members support the elected muftis and adopt the religious services carried out in mosques, which are largely under the control of the religious officials affiliated to the elected muftis. Among these services, sermons and Qur'an course activities are seen as the most prominent services in terms of their functionality for the benefit of minority members and their importance for the future. The aim of this study is to try to evaluate the non-formal religious education services carried out in mosques by the elected mufti in line with the views of religious officials. In the research, qualitative research method in line with the understanding and interpretive social science approach, and the "phenomenology" (phenomenology) approach as the research design was taken as basis. The first part of the research, which is planned to consist of two main parts, is determined as a theoretical framework and is based on the data obtained through document analysis technique and observations in the region. The second part is based on fieldwork. The universe of the study includes approximately 400 officials affiliated to the Mufti of Xanthi and Komotini, working under the elected mufti in the Western Thrace Region. The working group consists of 21 religious officials from the Chosen Mufti of Xanthi and Komotini. 15 of the participants are male and 6 of them are female. All of the female religious officials are graduates of theology, 7 of the male officials are graduates of theology, and 8 of them are graduates of Imam Hatip High School. Purposive sampling technique was adopted in the determination of the study group. In the collection of data, firstly, interviews were held with the Elected Mufti of Komotini, Deputy Mufti and Deputy Mufti of Xanthi, and then interviews were held with religious officials individually or in groups of two and three. The interviews were recorded, with the consent of the participants, and were later analyzed and transcribed. The obtained data were evaluated and interpreted by content analysis.

Some of the results obtained in the study are as follows: As a program, the preachers conduct a preaching program every day during the Ramadan months, and once or twice a week at other times. In the determination of sermon topics, topic selection is made by considering current issues, religious days and nights, questions, needs, demands and expectations of the community. Although the method of narration is generally used in the presentation of sermons, it is seen that some preachers use the book-following method in the form of a question-answer lesson circle. Regarding the Qur'an course activities, the Qur'an courses, which started operating in Western Thrace in 1975, provide very useful services for the members of the minority, and since 2007, by the decision of the regional muftis, the course hours have been changed every weekdays after school hours instead of weekends. It is seen that new Qur'an course applications are started, in which textbooks and teaching materials are renewed and updated. In some places where the number of students is crowded, it is possible to group students according to their age status by assigning a large number of instructors. However, in places where the number of students is low, there is a problem in grouping students between the ages of 7-12 due to the fact that there is only one officer.

Giriş

Trakya doğu ve batı olmak üzere iki kısma ayrılır. Doğu Trakya, bugünkü Türkiye'nin Avrupa kıtasındaki arazisini teşkil eder. 1923 Lozan Antlaşmasıyla sınırları çizilen ve günümüzde Batı Trakya olarak bilinen bölge ise Yunanistan'ın idaresi altındadır. Toplam yüzölçümü 8578 kilometrekare olan bölge, Kuzeyde Rodop Dağları (Bulgaristan sınırı), Güneyde Ege Denizi, Batıda Karasu Nehri ve Doğuda Meriç Nehri arasında kalmaktadır. İskeçe (Ksanthi), Rodop (Gümülcine (Komotini) ve Evros (Dedeağaç) eyaletlerinden oluşmaktadır (A. Hüseyinoğlu, 2016, s. 145). Batı Trakya bölgesi kendi içinde de İskeçe ve Gümülcine'nin kuzeyinde kalan dağlık bölge Balkan kolu; güneyinde kalan bölgeler Ova; İskeçe ve Gümülcine arasındaki eski karayolunun iki yanı Yaka bölgesi olarak anılmaktadır (Alp, 1995, s. 614). Bölgenin ekonomisi önemli ölçüde tarıma dayalı olup tütün, mısır ve pamuk başlıca tarım ürünleridir (Büdü, 2019, s. 53).

Batı Trakya bölgesi Osmanlı Devleti tarafından 1372 yılında fethedilmesi ile Osmanlı topraklarına katılmıştır. Fethedilen bu yerlere Anadolu'nun farklı bölgelerinden çok sayıda Türk nüfus yerleştirilerek Türkçe isim verilen yeni yerleşim birimleri kurulmuştur. 1372-1878 yılları arasında 500 yıldan fazla Osmanlı Devleti idaresinde kalan bölge, 1878-1920 yılları arasında birkaç kez Bulgaristan, Osmanlı ve Yunanistan arasında el değiştirdikten sonra, 27 Mayıs 1920 tarihinde Yunanistan tarafından işgal edilmiştir (Halaçoğlu & Eren, 1992, s. 144).

Kurtuluş Savaşı sonrasında yapılan Lozan Konferansı görüşmeleri esnasında varılan 30 Ocak 1923 tarihli anlaşmaya göre Türkiye ve Yunanistan arasında zorunlu nüfus değişimi (mübadele) yapılmış, Batı Trakya'da yaşayan Türkler

ile İstanbul’da oturan Rumlar bu değişimin dışında bırakılmışlardır (Alp, 1995, s. 613; Oran, 1991, s. 24). Buna göre 30 Ekim 1918 tarihinden önce İstanbul Belediyesi sınırları içerisinde “éta blis” yerleşik olan Rumlar, “İstanbul’da oturan Rumlar”; 1913 Bükreş Antlaşması’na göre belirlenen sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş olan Müslümanlar da, “Batı Trakya Müslüman Türkleri” olarak kabul edilmiştir (Budak, 2010, s. 137).

Bölgede nüfus sayısı açısından Yunanlılar çoğunlukta olmakla birlikte, Müslüman Türk azınlığın sayısı hakkında kesin bilgiye ulaşılamadığı için bu konudaki rakamlar tahmini olarak ifade edilmektedir. Yunan devleti aslında “nüfus meselesinin siyasi boyutlarından sakındığından” dolayı konuyla ilgili resmî istatistikî bilgiye erişimi engellemektedir (Taşkın, 2020, s. 435; Yalınkılıç & Yağmur, 2014, s. 289). Bu durum Batı Trakya Türk azınlığın sayısı hakkında oldukça çelişkili rakamların ileri sürülmesine yol açmaktadır. Yunan Resmî makamlarına dayandırılan verilere ve Yunanlı araştırmacılara göre bölgedeki Türk nüfusu 90-130 bin kişi arasındadır. Türk resmî makamları ve araştırmacılara göre ise 140-150 bin arasındadır (Erdem, 2003, s. 2; A. Hüseyinoğlu, 2016, s. 145); Ziaka & Aslan, 2009, s. 149; Yalınkılıç & Yağmur, 2014, s. 288; Alp, 1995; Furat, 2012; Hayrullah vd., 2014, s. 6; Cin, 2017, s. 19; <https://www.mfa.gov.tr/bati-trakya-turk-azinligi.tr.mfa>: erişim tar: 01.07.2022; A. Hüseyinoğlu, 2016, s. 145).

Norveçli araştırmacı Vemund Aarbakke (2000), Batı Trakya Türk azınlığın sayısının 1980’li yıllarda 120-130 bin olarak tahmin edildiğini ifade etmektedir. Aarbakke, kendisinin 1993 yılında Batı Trakya’yı ziyaretinde ise Yunanlı yetkililerin “Türk azınlığın nüfusunun 100 bin civarında olduğunu anlattıklarına” yer vermektedir (Aarbakke, 2000, s. 33). Aarbakke’nin bu ifadeleri de Yunanistan’ın “kendi çıkarları doğrultusunda bölgedeki Müslüman Türk azınlığın nüfusunu düşük gösterdiği” iddialarını destekler niteliktedir.

Mahallinden alınan bilgilere göre de Türk nüfusunun, bölgede Türklerin yoğun olarak yaşadığı önemli şehirler olan Gümülcine’de 65 bin, İskeçe’de 50 bin, Dedeoğaç, Sofulu, Ferecik ve Dimetoka şehirlerinde toplam 30 bin kişi civarında olduğunu ifade edilmesi, Türk araştırmacıların Bölgedeki Türk Azınlığının tahminleri ile örtüşmektedir. 1990’lardan sonra dünyanın farklı bölgelerinden göç yoluyla Yunanistan’a gelen Müslümanların sayısı ise 500.000 civarındadır (Furat, 2012, s. 72).

Azınlığın nüfusunun diğer kaynaklarla çelişki oluşturacak şekilde az gösterilmesinin yanı sıra; hukuki belgelerde Müslüman azınlık olarak tanımlanmasına

rağmen, Yunanistan, Müslüman Türk azınlığın farklı etnik kökenlerden oluştuğunu göstermeye çalışmakta ve nüfusun %50'sini Türklerin, %35'ini Pomakların ve %15'ini de Romanların oluşturduğunu vurgulamaktadır. Aynı etnik ayrımı benzer rakamlarla Dragonas'ın yaptığı da görülmektedir (Yalınkılıç & Yağmur, 2014, s. 288) Yunanistan'ın bu yaklaşımı, ileriki yıllarda Batı Trakya Müslüman Türk azınlığı üzerinde bazı politik ayırıştırma uygulamalarına zemin teşkil etmektedir. Bununla beraber Yunan resmî organları ısrarlı bir şekilde Türk nüfusu 'dinî azınlık' nitelemesiyle tanımlarken (Bahçekapılı, 2016, s. 3; Taşkın, 2020, s. 435; Yalınkılıç & Yağmur, 2014, s. 289) , Pomakları da Yunan/Helen Müslümanları olarak tanımlamaktadır (Bahçekapılı, 2016, s. 3). Gümülcine Seçilmiş Müftüsü İbrahim Şerif kendisi ile yaptığımız röportajda da, "Yunanistan'ın Pomaklar hakkında 'Bizim asi çocuklarımız' tabirini kullandıklarını ifade etmektedir.

Batı Trakya'da Müslüman Türk azınlığın nüfusunun yaklaşık olarak aynı kalmış gibi görünmesine rağmen, oranlara bakıldığında 1920'lerden günümüze neredeyse yarıya yakın bir azalma olduğu görülmektedir (Serdar, 2014; Taşkın, 2020, s. 457). Keza Batı Trakya Türkleri 1923'te bölgede işlenebilir topraklara sahip olma konusunda çoğunluğu oluşturmakta iken bu oran günümüzde önemli ölçüde gerilemiştir. Bu sonuca da; çoğunluğu tarım ve hayvancılık ile geçinen Müslüman azınlığa ait olan toprakların, azınlık aleyhine uygulanan iskân ve mülkiyet politikaları ile kamulaştırılmasının yol açtığı vurgulanmaktadır (Alp, 1995, s. 629; Chousein, 2006, s. 114; Oran, 1999).

Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı nüfusunun, bölgenin genel nüfusu içerisinde oran olarak azalmasının bir nedeni, azınlık mensuplarının önemli bir kısmının başta Türkiye olmak üzere, özellikle Yunanistan'ın Avrupa Birliğine giriş süreci sonrası elde edilen serbest dolaşım imkânından yararlanılarak çeşitli Avrupa ülkelerine göç etmeleri olarak görülmektedir. Bu göç olayının doğal bir süreç olmadığı, aksine Yunanistan yönetimi tarafından, bölgenin ekonomik koşullarının güçleştirilerek, azınlık mensuplarının göçe zorlandığı, bu suretle Batı Trakya Türklerinin bölgede nüfus olarak çoğunluğu kaybetmelerinin hedeflendiği ileri sürülmektedir. (Alp, 1995, s. 619). Batı Trakya'ya dışardan, özellikle de eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetlerinden "Pontuslu" adı altında çoğu Türkçe konuşan, fakat hiç Yunanca bilmeyen Ortodoks Hıristiyan göçmenlerin getirilmesi de bölgenin demografik yapının değişmesindeki önemli etkenlerdendir (Alp, 1995, s. 629; Chousein, 2006, s. 111; Cin, 2013, s. 111).

Araştırmanın Problemi ve Amacı

Batı Trakya Türklerinin hakları ve hukuki statüleri Lozan Antlaşması ile teminat altına alınmıştır. Bu antlaşmanın, "Azınlıkların Himayesi" bölümünün 37-45. Maddelerinde:

1. Türk toplumuna din ve ırk farkı gözetmeksizin her türlü vatandaşlık hakkının tanınacağı,
2. Kendilerine ait çeşitli kültürel ve dini mahiyette eğitim müesseseleri kurup idare edebilecekleri,
3. Kendi dilleriyle eğitim yapabilecekleri, kendi dillerini mahkemede dahi kullanabilecekleri,
4. Dinlerini öğrenip uygulayabilecekleri,
5. Türk cemaatinin ibadethane, mezarlık, vakıf ve diğer kuruluşlarının her türlü himayeyi göreceğine dair hükümler yer almaktadır (*Lozan sulh muahedenâmesi: mukavelât ve senedât-ı saire*, 1339).

Batı Trakya'da yaşayan Türk azınlığın hakları uluslararası anlaşmalarla yasal teminat altına alınmış olmasına rağmen, Yunanistan'ın bu hakların korunması konusunda yasalara aykırı davrandığı ve bu hakları ihlal ettiğine tanık olunmakta, Türk azınlığın hakları çeşitli vesilelerle engellenmeye çalışılmaktadır. Bu ihlaller başta din ve eğitim alanında yaşanan sınırlamalar olmak üzere Müslüman Türk toplumunu bir takım sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu sorunlar kısaca:

1. Türk kimliğinin tanınmaması (Hayrullah, 2016, s. 161; Kara, 2005, s. 30),
2. Bölge Müftüleri, azınlık okulları ve vakıfların idaresi için yönetici seçimlerinin engellenerek atama yoluna gidilmesi,
3. Türk azınlığa ait okullarda eğitim ve öğretimin, okullar ve medreselerde Türkçe öğretiminin engellenmesi, Türkçe ders kitabı teminine engel olunması,

Din eğitimi ve din hizmetlerinin yürütülmesinde engeller çıkarılması sayılabilir (Bahçekapılı, 2016, s. 3).

Kısaca özetlenen ve sorun olarak işaret edilen bu maddelerden her biri müstakil araştırma konusu olabilecek hususlardır. Ancak bu çalışmanın hacmi ve başlığı itibarıyla çalışmada Batı Trakya'da yürütülen yaygın din eğitimi faaliyetlerine odaklanılacaktır. Ayrıca Batı Trakya Türk Azınlığa Uluslararası antlaşmalarla sağlanan hukuki güvenceler, Batı Trakya'da yaşanan sorunların temelini oluşturan,

din hizmetleri ve din eğitimi faaliyetlerini de olumsuz etkileyen hukuki güvenceler alanında yapılan ihlaller ve engellemelere de yer verilecektir.

Bu bağlamda “Batı Trakya’da yaygın din eğitimi hizmetleri nasıl yürütülmektedir?” Sorusunun temel problem olarak ele alınacağı saha çalışmasında alt problemler olarak şu sorulara cevap aranacaktır.

1. Batı Trakya’da en fazla ihtiyaç duyulan yaygın din eğitimi hizmetleri nelerdir?
2. Vaazlarda konu seçimleri nasıl yapılmaktadır?
3. Vaazların sunumunda hangi yöntemler kullanılmaktadır?
4. Günümüzde Kur’an kurslarının Batı Trakya Türk azınlığı için önemi nedir?
5. Kur’an kursu programları zaman ve süre açısından nasıl uygulanmaktadır?
6. Kur’an kurslarında kullanılan öğretim materyalleri eğitsel açıdan yeterli bulunmakta mıdır?
7. Kur’an kursu hizmetlerinin yürütülmesinde karşılaşılan sorunlar nelerdir?

Araştırmanın Önemi

Literatürde Batı Trakya ile ilgili yapılmış oldukça fazla sayıda çalışma görülmektedir. Yapılan çalışmalar daha çok Batı Trakya Türk Azınlığın hukuki statüsü ve hakları üzerinde yoğunlaşmakla birlikte din eğitimi alanında çalışmalar yapıldığı da görülmektedir (Alp, 1995; Bahçekapılı, 2016; Biber, 2021; Cin, 2013; Furat, 2012; A. Hüseyinoğlu, 2016; Oran, 1991, 1999; Serdar, 2014). Özellikle 2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de yükseköğrenim gören öğrenciler tarafından üniversitelerde lisansüstü eğitim yapanların sayısı da artış göstermiştir. Çoğunlukla bölge sorunlarının konu edildiği bu çalışmalar arasında din eğitimi alanında yapılmış çalışmaların yer aldığı da görülmektedir (İ. K. Ahmet, 2005; Bostancı, 2021; Chousein, 2006; Cin, 2002; F. Onbaşı, 2019). Bunlar arasında yaygın din eğitimi konu alan sahada yapılmış bir çalışmaya ise rastlanılmamıştır

Batı Trakya Türk Azınlığın haklarının Yunanistan tarafından çeşitli vesilelerle ihlal edildiği, bunlardan bazılarının azınlık temsilcileri tarafından uluslararası mahkemeler ve başta Avrupa ülkeleri olmak üzere uluslararası kamuoyuna duyurulmaya çalışıldığı bilinmektedir. Ancak siyaset ve medya alanlarında yürütülen bu çabaların kalıcı ve etkili olabilmesi için bilimsel çalışmalarla

da desteklenmesi önem arz etmektedir. Ziaka, Liagkis gibi Yunanlı yazarlar, Batı Trakya ile ilgili çalışmalar yaparak, konuyu Yunanistan bakış açısı ile özellikle Avrupa kamuoyuna takdim etmektedirler. Bu nedenle gerek Türkiye’de gerekse bölgede yapılan çalışmalar Batı Trakya Türk Azınlığın sorunlarının hem Türkiye hem de Avrupa ve dünya kamuoyunda tanınırlığına önemli katkı sağlayacaktır.

Bu çalışma, Batı Trakya’da müftülerin dini ve hukuki konumuna, Türk azınlığı için önemi ve müftü seçimi konusunda yaşanan ihlaller neticesinde ortaya çıkan olumsuzluklara işaret etmesi ve bölgede yürütülen yaygın din eğitimi faaliyetlerine ve özellikle 2007 yılı sonrası uygulanan Kur’an kursu faaliyetlerini konu alması nedeniyle alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, anlayıcı ve yorumlayıcı sosyal bilim anlayışı doğrultusunda nitel araştırma yöntemi esas alınmıştır. Nitel araştırma çoklu öznel veri türleri ve kendi doğal ortamında belirli durumlardaki bireylerin incelenmesine dayanan yorumsamacı araştırma yaklaşımıdır (Christensen vd., 2015, s. 54). Araştırmanın tasarımı olarak “tanımlayıcı araştırma” tercih edilmiştir. Tanımlayıcı araştırmalar ile kim, ne, ne zaman nerede ve nasıl sorularıyla bir durumun ya da olgunun ayrıntılı resmi ortaya koyulmaya çalışılır. Bu tip araştırmalarda, araştırmacı durum ve olayları gözlemleyerek tespitlerini tanımlar (Gürbüz & Şahin, 2018, s. 101).

Araştırma deseni olarak “fenomenoloji” (olgubilim) yaklaşımı esas alınmıştır. Nitel araştırma desenlerinden biri olarak da kullanılan fenomenolojik yaklaşım, insan davranışlarının göreceli olduğunu ve yaşadığı toplumdan bağımsız düşünülemediğini kabul eder. “Bu tür araştırmalarda araştırmacı inceleyeceği birey ve gruplarla yakından ve uzun süren görüşmeler yaparak farkında olunan ya da olunamayan olgular ile ilgili yeni bilgiler elde etmeye çalışır” (Gürbüz & Şahin, 2018, s. 111).

Veri Toplama Tekniği

İki ana bölümden oluşması planlanan araştırmanın birinci bölümü, kuramsal çerçeve olarak belirlenip, doküman inceleme tekniği ve bölgede görev yapılan dönemler ve sonrası yapılan ziyaretler² esnasındaki izlenimler gözlemler

² Yazar 2000 ve 2003 yıllarında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Ramazan Ayı münasebetiyle Batı Trakya’ya din görevlisi olarak gönderilmiş, Ramazan ayı süresince bölge genelinde gezici vaiz olarak görev yapmıştır. Ayrıca 2007 ve 2008

yoluyla elde edilen verilere dayalıdır. Bölgede görev ve ziyaret amaçlı bulunulan dönemlerde edinilen izlenimler ve gözlemler, bölgeyi yakından tanımanın yanı sıra bölge sorunları hakkında da bilgi ve tecrübe sahibi olunmasını sağlamıştır. Edinilen bu bilgi ve tecrübelerin, çalışmanın kurgulanmasında, mülakat sorularının hazırlanmasında, elde edilen bulguların yorumlanmasında önemli katkısı olmuştur. İkinci bölüm ise saha çalışmasına dayalıdır. Bu kısımda, nitel araştırmalardaki veri toplama tekniklerinden olan yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılarak, örneklem olarak belirlenen katılımcılarla görüşmeler yapılmıştır. Araştırma 7-14 Haziran 2022 tarihleri arasında bölgeye yapılan ziyaret esnasında katılımcılarla yüz yüze görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla yapılacak görüşmeler için Hitit Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Kurulunun 16. 05. 2022 tarih ve 2022-111 sayılı yazısı ile gerekli “Etik İzni” alınmıştır

Görüşme, sözlü iletişim yoluyla insanları ve onlarla ilişkili durumları anlamaya çalışan bir veri toplama tekniğidir. Görüşmede amaç araştırma sorusu hakkında veriyi toplamaktır. Nitel görüşme, araştırma konusu olay veya olgunun anlamı hakkındaki yorumlarla ilgili katılımcıların gerçek yaşama dair düşüncelerinin tespit edildiği görüşmedir. Bu nedenle nitel görüşmenin temel amacı araştırma konusunu katılımcıların bakış açılarından ele almak, katılımcıların bu bakış açılarını nasıl ve neden oluşturduklarını anlamaktır. Bu maksatla nitel görüşmeler daha az yapılandırılmış olmalı, açık uçlu sorularla yürütülmeli ve katılımcıların genel veya soyut düşüncelerinden ziyade araştırma konusuna yönelik belirli düşüncelerini tespit etmeye yönelik olmalıdır (Gürbüz ve Şahin 2018:32).

Çalışma Grubu

Çalışmanın Evreni Batı Trakya Bölgesinde Seçilmiş Müftülüklere bağlı olarak görev yapan din görevlileridir. İskeçe ve Gümülcine müftülüklerine bağlı yaklaşık 400 civarında görevliyi kapsamaktadır. Çalışma grubu ise İskeçe ve Gümülcine seçilmiş müftülüklerine bağlı olarak görev yapan 21 din görevlisidir. Görevlilerin 10 tanesi Gümülcine'de 11 tanesi İskeçe'de görevlidir. Ayrıca Gümülcine Seçilmiş Müftüsü ile Müftü Yardımcısı ve İskeçe Müftü Yardımcısı ile ³ de çalışma öncesi röportajlar yapılmıştır. Katılımcılardan 15 tanesi erkek, 6 tanesi kadındır.

yıllarında da bölgeye turistik amaçlı ziyaretler yapmıştır. Sonraki sürede de müftülük yetkilileri ve din görevlileri ile sürekli irtibat halinde olup, bölgedeki gelişmeler takip edilmiştir.

³ 14 Temmuz 2022 tarihinde vefat eden İskeçe Seçilmiş Müftüsü Ahmet Mete ile bu aşamada rahatsızlığı ve tedavi sürecinin devam etmesi nedeniyle görüşülememiştir.

Kadın din görevlilerinin tamamı ilahiyat lisans mezunu, erkek görevlilerden 7 tanesi ilahiyat lisans, 8 tanesi de İmam Hatip Lisesi mezunudur. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme tekniği benimsenmiştir. Bu teknik, araştırmacının kendi kişisel gözlemlerinden hareket ederek araştırma sorusuna uygun geldiğini düşündüğü belirli özellikleri taşıyan deneklerin seçildiği örneklemdir (Gürbüz & Şahin, 2018, s. 132). Çalışma grubunu oluşturan katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Çalışma Grubuna İlişkin bilgiler

No	Kod	Cinsiyet	Öğrenim durumu	Görevi
1.	K1	Kadın	İlahiyat Fakültesi	Vaiz
2.	K2	Kadın	İlahiyat Fakültesi	Vaiz
3.	K3	Kadın	İlahiyat Fakültesi	Vaiz
4.	K4	Kadın	İlahiyat Fakültesi	Vaiz
5.	K5	Kadın	İlahiyat Fakültesi	Vaiz
6.	K6	Kadın	İlahiyat Fakültesi	Vaiz
7.	E7	Erkek	İlahiyat Fakültesi	Vaiz
8.	E8	Erkek	İlahiyat Fakültesi	Vaiz
9.	E9	Erkek	İlahiyat Fakültesi	Vaiz
10.	E10	Erkek	İlahiyat Fakültesi	Vaiz
11.	E11	Erkek	İlahiyat Fakültesi	Vaiz
12.	E12	Erkek	İlahiyat Fakültesi	İmam
13.	E13	Erkek	İlahiyat Fakültesi	İmam
14.	E14	Erkek	İmam Hatip Lisesi	İmam
15.	E15	Erkek	İmam Hatip Lisesi	İmam
16.	E16	Erkek	İmam Hatip Lisesi	İmam
17.	E17	Erkek	İmam Hatip Lisesi	İmam
18.	E18	Erkek	İmam Hatip Lisesi	İmam
19.	E19	Erkek	İmam Hatip Lisesi	İmam
20.	E20	Erkek	İmam Hatip Lisesi	İmam
21.	E21	Erkek	İmam Hatip Lisesi	İmam

Verilerin toplanması amacıyla öncelikle Gümülcine Seçilmiş Müftüsü, Müftü Yardımcısı ve İskeçe Müftü Yardımcısı ile görüşmeler yapılmış, bu görüşmelerin değerlendirilmesi ile araştırmanın çerçevesi belirlenmiş, sorulacak sorular netleştirilmiştir. Sonrasında din görevlileri ile tek tek ya da ikili üçlü gruplar şeklinde görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, katılımcıların onayı alınarak kaydedilmiş, sonradan çözümlenerek yazıya geçirilmiştir.

1. Batı Trakya'da Dini Yapılanma

Batı Trakya Yunanistan'a terk edilmezden önce Osmanlı Devleti'nin yıllarca idaresinde kalması ve onun bir parçası olması itibarıyla Osmanlı Devleti'nde hâkim olan dini-sosyal yapıyı Batı Trakya'da halen görebilmek mümkündür. Yörede

görevde bulunulduğu sürede bölgede mütedeyyin, muhafazakâr, diğer yandan dinen yasaklanan hususlarla ilgili de aşırılıkların olmadığı sosyal yapı ve yaşam tarzının hâkim olduğu gözlemlenmiştir. Batı Trakya Müslüman Türk toplumunda bu yaşam tarzının sürdürülmesinde Müftülük Kurumu ve ona bağlı din görevlilerinin önemli rolü olduğunu söylemek mümkündür.

1881 İstanbul Anlaşmasına göre Yunanistan hâkimiyetine geçen Osmanlı topraklarında yaşayan Müslümanların dini ve hukuki işlemleri ile ilgili olarak; daha önce Osmanlı idaresinde uygulanmakta olan hukuki işlerde kadı, din hizmetlerinin yürütülmesinde de Müftülerin yetkilerinin devam edeceği konusu yer alıyordu. 1913 Atina anlaşmasında ise kadılık ve müftülük yetki ve görevleri Müftülük kurumunda birleştirilmiş, dolayısıyla müftüler, hem dini hem de şeri yetkilerle donatılmıştır (Hüseyinoğlu & İmamoğlu, 2017, s. 57, 318). 1913 Atina anlaşmasının iç hukuka yansımaları olan 2345/1920 sayılı yasa ve Lozan Antlaşmasının 38-40. Maddelerinde yer alan hükümlere göre Müftülerin görev ve yetkileri şöylece özetlenebilir (*Lozan sulh muahedenâmesi: mukavelât ve senedât-ı saire*, 1339):

1. Şer'i hukukunun uygulanmasından sorumludurlar,
2. Öğretim faaliyetleri, din hizmetleri ve din görevlilerini, cami, medrese, imaret idare heyetlerini ve vakıfların gelirlerini yönetirler.
3. Miras, evlilik, boşanma ve aile hukuku gibi konularda hüküm verirler.

Bu çerçevede müftüler görev alanları dâhilinde evlilik, boşanma, nafaka, velayet, vesayet, rüş ve miras konularında İslam hukukuna göre karar verme yetkisine sahip olmuşlardır. Müftülerin verdiği kararlar, ilgili Yunan mahkemeleri tarafından onaylanıp yürürlüğe konulmaya başlanmıştır (Chousein, 2006, s. 122; T. Hüseyinoğlu & İmamoğlu, 2017, s. 318; Oran, 1991, s. 160). Böylece müftüler, Müslümanların oy çoğunluğu ile seçilip göreve geldikleri için şer'i hâkimlik vasfı yanında dini liderlik vasfı da kazanmış oluyorlardı.

Müftülerin yukarıda belirtilen görevlerinin dışında din hizmetlerinin koordinesi ve dini alanda görev yapacak din görevlilerini tayin etmek, vakıfları denetlemek, korumak ve kollamak, dini konularda görüş beyan etmek, Müslümanları bilgilendirmek gibi yetki ve görevleri de vardı. Sayılan görev ve yetkilerin tamamı birlikte değerlendirildiğinde Müftülük kurumunun ve müftünün Batı Trakya Müslüman Türk toplumu için önemi ve gerekliliği daha iyi anlaşılacaktır.

Batı Trakya'da Türk Azınlığının hukuki statüsünü, temel hak ve hürriyetlerini, din ve vicdan özgürlüğünü belirleyen antlaşmalardan biri olan 1882

tarihli yasada, görevden ayrılan veya vefat eden müftünün yerine yeni müftünün nasıl belirleneceği konusuna yer verilmektedir. Anılan yasa hükmüne göre; “görevden ayrılan veya vefat eden müftünün yerine, yeni müftü adayını önermeleri amacıyla bölgedeki Müslüman Türk azınlığı temsilcileri bölge valisi tarafından davet edilir” (Cin, 2003, s. 136; T. Hüseyinoğlu & İmamoğlu, 2017, s. 67) denilerek yeni müftünün Müslüman halk tarafından seçileceği ve seçilme şekli tarif edilmektedir.

Daha sonra çıkarılan 1920 tarih ve 2345 sayılı Kanunda da müftülerin azınlık mensupları tarafından seçileceğinin teyit edilmesinin yanı sıra, Başmüftülük makamının kurularak, müftüler arasından seçilecek bir kişinin Başmüftü olarak görev yapacağına yer verilmektedir. (Cin, 2003, s. 142). Ancak Başmüftülük makamı Yunanistan tarafından hayata geçirilmemiştir. Bunun nedeni olarak da; yerel müftülüklerin yanı sıra Yunanistan Müslümanlarının birleştirici bir öndere sahip olmasında Yunan Hükümetlerince görülen sakıncanın önemli rol oynamış olacağını söylemek mümkündür (Alp, 1995, s. 628; Oran, 1991, s. 160).

Diğer yandan 1985 yılında vefat eden Gümülcine müftüsü Hüseyin Mustafa Efendinin yerine, Müslümanların ileri gelenlerine ve cemaate danışılmadan Gümülcine Valiliği tarafından Cemali Meço isimli kişi müftü olarak tayin edilmiştir (A. Hüseyinoğlu, 2016, s. 149; T. Hüseyinoğlu & İmamoğlu, 2017, ss. 165-171). Bu yapılan atama azınlık tarafından kabul görmemiş ve azınlık ileri gelenleri örgütlenerek kendi müftülerini seçme yoluna gitmişlerdir. 15 Aralık 1990 tarihinde toplanan 27 kişilik Batı Trakya İlahiyatçılar Kurulu tarafından belirlenen üç aday arasında 28 Aralık 1990 tarihinde camilerde yapılan seçimle İbrahim Şerif, Gümülcine halkı tarafından müftü ve dini lider olarak seçilmiştir (T. Hüseyinoğlu & İmamoğlu, 2017, s. 231).

İskeçe Müftüsü Mustafa Hilmi Efendinin 1990 yılında vefatından sonra da İskeçe Valiliği, yeni müftünün Valilik tarafından tayin yoluyla belirleneceği ve seçim usulünün uygulanmayacağı konusunda bildiri yayınlamıştır. Azınlık yetkililerinin bu haksız uygulama ve dayatmalara itiraz girişimleri sonuçsuz kalınca 17 Ağustos 1990 tarihinde tüm camilerde açık oylama ile seçim yapılarak 4 aday arasından Mehmet Emin Aga müftü olarak seçilmiştir (T. Hüseyinoğlu & İmamoğlu, 2017, s. 273). Ancak bu seçim İskeçe Valiliği ve Yunan devleti tarafından kabul edilmemiştir.

1991 yılında çıkarılan bir kanunla da, Başmüftülük kurulması ve müftülerin Müslüman Türkler tarafından seçilmesi ve müftülerin bazı yetkilerinin de yer aldığı 2345/1920 sayılı kanun, iptal edilmiştir. Bu iptalden sonra 22 ağustos 1991

tarihinde Mehmet Emin Şinikoğlu isimli kişi Yunan hükümeti tarafından İskeçe müftüsü olarak tayin edilmiştir (T. Hüseyinoğlu & İmamoğlu, 2017, s. 276).

Azınlık tarafından seçilen müftüler Yunanistan tarafından yasa dışı ilan edilerek, yıllarca mahkemelerde yargılanmış ve hapis cezaları dahil çeşitli cezalara çarptırılmışlardır. Yunan mahkemeleri tarafından verilen bu haksız yargı kararları (Cin, 2007, ss. 268-270), azınlık tarafından Uluslararası Lahey Adalet Divanı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine taşınmış, bu mahkemelerin azınlık lehine verdiği kararlar sonucunda, azınlığın kendi müftülerini seçme hakları tescil edilmiştir (Cin, 2007, s. 326; Ziaka, 2013, s. 13). Mehmet Emin Aga'nın 2006 yılında vefatı sonrasında İskeçe Müftülüğüne seçilen Ahmet Mete seçilmiştir. Ahmet Mete'nin de 14 Temmuz 2022 tarihinde vefatı ile boşalan İskeçe Müftülüğüne 9 Eylül 2022 Cuma namazında İskeçe camilerinde yapılan seçimde Mustafa Trampa seçilmiştir.

Sonuç olarak İskeçe ve Gümülcine'de Yunanistan'ın atadığı müftüler ile Müslüman Türk azınlığın kendi özgür iradeleriyle antlaşmalara ve o gün yürürlükte olan 2345 sayılı 1920 tarihli (2345/1920) yasaya uygun olarak seçtikleri müftüler bulunmaktadır. Bu da azınlıkta bir ikilik ve bölünmüşlük meydana getirmektedir. Aynı zamanda başta azınlığın birlik ve beraberliğine, eğitim faaliyetlerinin ve din hizmetlerinin yürütülmesine olumsuz etki yapmaktadır. Bu uygulamalar azınlık tarafından, Yunanistan'ın öteden beri uyguladığı "böl, yönet ve yok et" taktiğinin bir parçası olarak da görülmektedir. (Cin, 2007, s. 71).

İskeçe ve Gümülcine Seçilmiş Müftü Yardımcıları Ahmet Hral ve Fehim Ahmet ile yapılan görüşmelerde edinilen bilgilere göre Yunanistan tarafından atanan müftüler İskeçe ve Gümülcine'de azınlık tarafından kabul görmemekte, buna karşın seçilmiş müftüler çok daha fazla kabul görmektedir. Din görevlileriyle yapılan görüşmelerden elde edilen veriler de bu doğrultudadır. Camiler ve din hizmetleri bağlamında kabul görme düzeyleri de İskeçe ve Gümülcine'de seçilmiş Müftüler oldukça yüksek kabul görme oranlarına sahip durumdadır. Evros (Dedeoğaç) ilinde ise seçilmiş müftü olmadığı için atanmış müftünün kabul görme oranı İskeçe ve Gümülcine'ye göre biraz daha yüksektir.

Müftülerin seçimi konusunda 1980'lere kadar Yunan Devleti ile azınlık arasında herhangi bir anlaşmazlık söz konusu değilken bu tarihlerden sonra müftülük krizinin doğmasına yol açan sebep ne olduğu sorusu üzerinde durulması gereken bir husustur. Bu konuda iki sebep olduğu ileri sürülmektedir. Birincisi bu yaklaşımın nedenlerini, azınlığın geçirmekte olduğu uluslaşma sürecinde aramak gerekir. Bölgedeki Türklerin azınlık olarak yaşamaya başladıkları andaki toplumsal

örgütlenme işleri Ümmet anlayışı üzerine kurulu Osmanlı Millet sistemine uygundur. Bu yapıyı parçalamak adına önceleri azınlığın içerisindeki ulusal kıpırdanmaları destekleyen Yunanistan, Türkiye'deki gelişmelerin seyrine bağlı olarak gelişen ulus bilincine karşı bu kez müftülükler üzerinden planlar yaparak, 1980'lerde müftülüklerin ulusal bilincin taşıyıcı önderleri haline gelmeleri ile hem din hem ulusal kimlik alanı kontrol altına almak istemiş ve bu şekilde müftülükler sorunu gündeme gelmiştir (Şentürk, 2006, s. 10). İkinci görüş olarak da müftülerin anlaşmalarla geniş yetkilere sahip olmasıdır (Biber, 2021, s. 209). Bütün bunlar da Başmüftülük ve müftülüklerin Batı Trakya Müslüman Türk toplumunun hem kolektif hakları hem örgütlenmeleri hem de kültür ve kimliklerini koruyabilmeleri bakımından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Cin, 2007, s. 70).

Yunanistan’da müftülerin seçim usulleri ile ilgili ihlallerden daha önce müftülerin görev alanları ile ilgili ihlallerin yaşandığı görülmektedir. 1940’lardan itibaren vakıf yönetimlerine müdahalede bulunulması bunların en başında gelmektedir. Zira müftülerin, kanunda yer alan görevleri arasında cami, medrese, imaret idare heyetlerini ve vakıf gelirlerini yönetmek de bulunmaktadır (Erdem, 2003, s. 13; Oran, 1991, s. 156). Batı Trakya Bölgesi Yunanistan'a terk edildiğinde Müslüman azınlığa ait çok kıymetli tarım arazilerinden, şehirlerin en işlek caddelerinde yer alan dükkanlara kadar kıymetli vakıf malları mevcuttu ve bunların idareleri müftülüğe bağlı olan Cemaat-i İslamiyeler tarafından yürütülmekteydi (Hayrullah 4, s. 32). Yunanistan’daki Müslüman Türk azınlık, okulların giderleri ile öğretmenlerin maaşlarını vakıfların gelirleriyle karşılamaktaydı (Cin, 2013, s. 64). Diğer yandan vakıflar dini ve eğitim amaçlarını gerçekleştirmede kullanılan gelirleri ile Batı Trakya cemaatini ayakta tutan maddi direği oluşturdukları gibi bu azınlığın toplumsal kimliğinin ve kendine güvenin en önemli manevi temeli de olmuşlardır (Oran, 1999, s. 62). Yunanistan'daki Müslüman Türk azınlığın vakıflar sorununun çok önemli, kritik meselelere işaret etmesinin nedeni, azınlığın var olabilmesi ve ekonomisi ile ilgili olmasından kaynaklanmaktadır. (Cin, 2013, s. 64).

Yunanistan yönetiminin, müftülerin yasal yetkilerini yok sayıp, 1949 yılında çıkarılan Kraliyet Kararnamesi ile vakıflar, valilerin denetimine alınmış ve vakıf yöneticileri Yunanistan tarafından atanmaya başlanmıştır. Bu durum vakıf mülklerinin istimlak edilmesini kolaylaştırmasının (Bostancı, 2016, s. 470) yanı sıra, vakıfların bu atanmış yöneticiler tarafından kötü yönetilmesi, vakıf mülklerinin satılmasına, arazilerinin gasp edilmesine, vakıf mülklerinin ve gelirlerinin azalmasına ve vakıfların “ekonomik özerkliğinin” ortadan kaldırılmasına neden olmuştur (Cin,

2013, s. 65). Böylece azınlık, eğitimin ve din hizmetlerinin önemli ölçüde finans kaynağı olan vakıfların desteğinden yararlanamaz hale gelmiştir.

2. Batı Trakya’da Yaygın Din Eğitimi

Müftülerin, Cemaat-i İslamiyeler ve vakıflar üzerindeki yönetim ve denetim yetkilerinin Yunanistan tarafından ihlal edilmesi müftülük, cemaat ve vakıf idareleri arasındaki ilişkilerin kopmasına sebep olmuştur.

Yapılan müdahaleler sonucu değiştirilen yönetimler nedeniyle vakıfların kötü yönetilmesi, vakıf mallarının amacı dışında kullanılarak satılması, bazı yerlerde vakıf arazilerinin istimlak edilmesi gibi uygulamalar neticesinde vakıflar ekonomik gücünü önemli ölçüde kaybetmiştir. Bu nedenle vakıfların eğitime olan desteği önemli ölçüde azalmıştır. Bu yüzden vakıflar tarafında finanse edilen azınlık okullarının birçoğunun eskimiş ve bakımsız olduğu, bakım ve tamiratlarının yapılamadığı, bazılarının kapandığı bilinmektedir. Diğer yandan bu okullardaki Türkçe dersleri ve din derslerine müdahaleler yapılarak, ders sayıları azaltılmaktadır (Alp, 1995, s. 626; F. Onbaşı, 2019, s. 69). Günümüzde de azınlık okullarında halen var olan din dersleri Yunanistan tarafından kurulan ve 2013 yılında kapatılan Selanik Özel Pedagoji Akademisi (SÖPA) ve günümüzde de Selanik'teki Aristoteles Üniversitesi'nden yetişen ve Yunan devletinin memuru olan öğretmenler tarafından (Bahçekapılı, 2016, s. 39), Yunan devlet siyasetine uygun bir tarzda verilmektedir. SÖPA’da verilen eğitimin formasyon ve öğretmen adaylarının Türkçe eğitimi açısından da yetersiz olması, azınlık okullarında verilen eğitimi de olumsuz olarak etkilemektedir (Bahçekapılı, 2016, s. 39; Kara, 2005, s. 41; M. Onbaşı, 2019, s. 66). Son olarak azınlığın, müftülerini seçme hakkı da ellerinden alınması sonucunda azınlık mensupları müftülerine ve ellerindeki tek varlıkları olarak kalan camilerine sahip çıkarak seçilmiş müftülerinin önderliğinde camiler aracılığıyla faaliyet yürütüp varlıklarını sürdürmeye çalışmaktadır. Aynı zamanda bir yaygın din eğitimi çeşidi olan ve çoğunlukla camilerde ve bazı yerlerde cami müstemilatlarında yürütülen vaaz ve Kur'an kursu faaliyetleri bu açıdan stratejik bir önem arz etmektedir.

Yaygın eğitim, örgün eğitim sistemi dışında planlı, programlı ve sistemli olarak yürütülen eğitimidir. Amacı da örgün eğitime gidemeyenlere ya da çeşitli nedenlerle eğitimden yoksun olanlara eğitim imkanı sunmaktır (Tosun, 2010, s. 181). Yaygın eğitimi tanımına uyumlu olarak yaygın din eğitimini de “örgün din eğitimi kurumlarında verilen din eğitim ve öğretiminin dışında bireyleri din konusunda aydınlatmak üzere değişik mekanlarda değişik kişilerce yapılan etkinlikler” (Bulut, 1997, s. 20) olarak tanımlamak mümkündür. Buna göre örgün eğitimde verilen din

eğitimindeki eksiklikler ve ayrıca şu veya bu sebeple örgün eğitimde din eğitimden mahrum kalanların eksiklikleri yaygın din eğitimi ile telafi edilebilmektedir.

İlk insanın aynı zamanda ilk peygamber olması, Allah'tan aldığı vahyi insanlara tebliğ etmekle görevli olması nedeniyle, yaygın eğitim faaliyetlerinin insanlık tarihi ile eşit olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Hz Muhammed (sav)'in Allah'tan aldığı vahyi insanlara aktarması, Mescid-i Nebevi ve Suffa' da yapılan faaliyetler, uzakta bulunan topluluklara mektup göndermek yoluyla yapılan faaliyetlerin tümü yaygın eğitim faaliyetleridir (Doğan, 2012, s. 267). İslam Tarihi boyunca da yaygın eğitim faaliyetleri camiler başta olmak üzere tekke ve zaviyeler, kitapçılar, kütüphaneler vb. ortamlarda yürütülmüştür. Günümüzde de hutbeler, vaazlar, Kur'an kursları, gezici irşat ekipleri, konferans, panel ve sempozyumlar, kitle iletişim araçları aracılığıyla yürütülmektedir. (Doğan, 2012)

Yaygın din eğitimi aynı zamanda bir iletişim faaliyeti olduğundan hedef kitlenin özellikleri, problemleri, ihtiyaç ve beklentileri ve bunların farklılığının; konu seçimi, içerik belirleme ve sunumunda sürekli dikkate alınması önemlidir (Kocaman, 2013, s. 747).

Cami ve Din Görevlisi Sayıları

Batı Trakya'da günümüzde 277'si ibadete açık, 24'ü kapalı toplam 301 cami vardır. Bunların illere göre dağılım ise Gümülcine'de 157'si ibadete açık, 4'ü kapalı 161 cami vardır. İskeçe'de 97'si ibadete açık 18'i kapalı 115 cami vardır. Dedeoğlu'da ise 23'ü ibadete açık olmak üzere 25 cami bulunmaktadır (N. Yılmaz, 2013, s. 45). İskeçe Müftülüğünün 2022 yılında yayınladığı camiler albümünde ise yeni inşa edilen camilerin de ilavesiyle İskeçe'de: Merkezde 12, Yaka'da 22, Ova'da 37 ve Balkan'da 68 olmak üzere toplam 139 cami olduğu bilgisi yer almaktadır (Trampa, 2022). Bu camilerde yaklaşık 420 civarında din görevlisi görev yapmaktadır. Bunlardan İskeçe ve Gümülcine'de ağırlıklı olmak üzere yaklaşık 370 din görevlisi Seçilmiş Müftülüklerle bağlı, çoğunluğu Dedeoğlu'da olmak üzere 50 din görevlisi Atanmış Müftüye bağlı hizmet yürütmektedir. Görülen bu ayırmadan da anlaşılacağı gibi Batı Trakya'daki ikili müftülük uygulaması din hizmetlerinin yürütülmesi ve koordinesini de etkilemekte, ancak Türk azınlığın çok büyük çoğunluğu kendi seçtikleri müftülere bağlı olan din görevlilerini tercih etmekte ve camilerde bu görevlilerin istihdamını sağlamaktadır.

Gümülcine Seçilmiş Müftü Yardımcısı Fehim Ahmet ile yapılan görüşmede alınan bilgilere göre: Şu anda Gümülcine Seçilmiş Müftülüğüne bağlı

görev yapan 28 kadın 170 erkek olmak üzere toplam 198 din görevlisi bulunmaktadır. Kadın din görevlilerinin 20'si İlahiyat Fakültesi, 8'i ise İmam Hatip Lisesi mezunudur. Erkek din görevlilerinin 38'i ilahiyat fakültesi, 132'si imam hatip lisesi mezunudur. Bunlardan 18 erkek 6 kadın toplam 24 din görevlisi vaiz olarak irşat heyetini oluşturmaktadır. Bunların dışındaki görevlilerin bir kısmı köylerde imam olarak, bir kısmı da şehirlerde Kur'an kurslarında görev yapmaktadırlar. Gümülcine'de toplam 140 civarında Kur'an kursu vardır. Bu kursların 100 kadarı ilkökul düzeyinde öğrencilere yönelik, 40 kadarı da yetişkin kadınlara yönelik hizmet vermektedir. Köy veya şehirlerdeki camilerdeki imamlar hem imamlık yapmakta hem de köylerde Kur'an kursu hizmetlerini yürütmektedirler. Dedeoğaç'ta bulunan din görevlilerinin yarısından fazlası atanmış müftüye bağlı durumdadır. Seçilmiş müftüleri tercih edenler ise Gümülcine seçilmiş müftülüğü tarafından koordine edilmektedir. Bu görevlilerin sayısı da 4 kadın 11 erkek olmak üzere toplam 15'tir.

İskeçe Seçilmiş Müftü Yardımcısı Ahmet Hraloğlu ile yapılan görüşmede edinilen bilgilere göre: Şu anda İskeçe Seçilmiş Müftülüğüne bağlı görev yapan 39 Kadın, 117 Erkek olmak üzere 156 din görevlisi bulunmaktadır. Görevlilerden 18 kadın 13 erkek toplam 31 kişi vaiz olarak görev yapmakta ve irşat heyetini oluşturmaktadır. Geri kalan 39 kadın Kur'an kursu öğreticisi, 73 erkek görevli de imam ve Kur'an kursu öğreticisi olarak görev yapmaktadır.

Her iki bölgede de kadın din görevlilerinden dini yüksek öğrenim mezunu olanlar hem vaiz olarak yetişkin din eğitimine katkı sağlamakta hem de program dahilinde Kur'an kursu faaliyetleri yürütmektedir. İmam hatip lisesi mezunu olanlar da Kur'an kursu öğreticisi olarak görev yapmaktadır. Erkek din görevlilerinin de önemli bir kısmı özellikle lisans mezunu olanların bir kısmı vaiz bir kısmı da imam olarak görev yapmakla beraber her birisi ayrıca Kur'an kursu öğreticiliği görevini de yürütmektedir. İmam hatip lisesi mezunu olanlar da imamlık görevi ile birlikte Kur'an kursu öğreticisi olarak görev yapmaktadır.

Yunanistan'da 1967 yılında gerçekleşen Cunta yönetimine kadar Batı Trakya'da günümüzdeki Kur'an kursları örneği bir uygulamaya ihtiyaç duyulmamıştır. Çünkü bir yanda Osmanlı geleneği olarak mahalle mescitleri yanında "sübyan mektepleri" uygulaması devam etmekte iken (Bostancı, 2021, s. 243), ilkokullarda da din dersi ve Kur'an eğitimi (F. Onbaşı, 2019, s. 31) gerçekleşmekteydi. 1967 yılında Cunta yönetimi ile okullardaki din derslerinin saatleri azaltılmış, din adamları ve bu okullara hocalar yetiştiren medreselerin eğitim

kalitesi azaltılmıştır. Bu durumun giderek artması sonucu oluşan boşluğu doldurma amaçlı 1975 yılında Kur’an Kursları açılmıştır (F. Onbaşı, 2019, s. 32).

Ancak Batı Trakya’da Kur’an kurslarının açılması Yunan Devleti tarafından çok memnuniyetle karşılanmamış, hiçbir hukuki dayanağı olmadan, Kur’an öğretmenler takibe alınmış, ”Kur’an okutuyorsun” diye takip yerine, “izinsiz kurs çalıştırıyorsun”, “vergisiz kazanç elde ediyorsun” gibi bahanelerle Kur’an kursu faaliyetlerini yürütenler para ve hapis cezalarına çarptırılmıştır. (Bostancı, 2021, s. 247). İskeçe Seçilmiş Müftü Yardımcısı Ahmet Hraloğlu kendisi ile yaptığımız görüşmede Yunanistan’ın Kur’an öğretmeni hocalara verdiği bu haksız cezalar ile ilgili olarak şunları söylemiştir: “Yunanistan tarafından uygulanan bu haksız ceza ve sindirme politikaları 2000’li yılların başlarına kadar sürdürülmüştür. Fakat bütün haksız yıldırma politikalarına rağmen tüm Batı Trakya’da Kur’an kursları hiç durmadan, hocalarımız da hiç yılmadan aralıksız eğitime devam etmişlerdir. Bu açıdan Kur’an kursları, Kur’an okumayı öğretme ve temel bilgileri vermenin yanı sıra Batı Trakya Müslüman Türk azınlığın milli birlik ve beraberlik bilincini oluşturup geliştirme, kardeşlik, sevgi, saygı ve dostluk bağlarını güçlendirme, Türk örf ve adetlerine ait milli değerleri koruma konularında önemli katkılar sağladığını vurgulamak gerekir”.

Batı Trakya Türk toplumu nezdinde olumlu katkıları olan ve toplum tarafından benimsenen Kur’an kursları toplum için iyi bir örnek olmakla birlikte özellikle kurs öğrencilerinin mesleki bilgi, genel kültür ve pedagojik formasyon açısından eksiklikleri nedeniyle eleştirilere de konu olmaktadır. Özellikle bu kursların ezbere dayalı yöntemleri nedeniyle klasik bir Kur’an kursu eğitiminden öteye geçemediği, bu nedenle toplumun gerçekten ihtiyacı olan din eğitimine istenilen düzeyde katkı sağlayamadığı ifade edilmektedir. Diğer yandan kursların genellikle tatil dönemlerinde yapılıyor olması, öğrencilerin tatil beklentisi içinde olmaları nedeniyle kurslara katılımda çok fazla istekli davranmadıkları dile getirilmektedir. Ancak bu eleştirilere rağmen Kur’an kurslarının 1980 sonrası yaşanan ahlaki bozulmalarda Türk toplumu için önemli hizmetler ifa ettiği de söylenebilir. Zira o yıllarda Türk toplumu arasındaki genel kanaat Kur’an kursuna devam eden öğrencilerin dini tutumlarının gitmeyenlere göre daha yüksek olduğu yönündedir (F. Ahmet, 2005, s. 101; Bostancı, 2021, s. 251). Bölgede görev ve ziyaret amacıyla bulunduğumuz sıralarda bölge halkı ile yapılan görüşmeler ve edinilen gözlemler bunu teyit eder mahiyettedir. Bu da azınlığın Kur’an kurslarından beklentilerini daha da arttırmaktadır.

2007 yılına gelindiğinde Gümölcine ve İskeçe Müftülükleri ortak çalışma yaparak Kur'an kurslarını daha verimli hale getirmek ve yukarıda değinilen eleştirileri en aza indirebilmek amacıyla yeni bir düzenleme yönünde çalışmalar başlatmışlardır. Yürütülen çalışmalar sonucunda Kur'an kursları Gümölcine ve İskeçe müftülüklerine bağlı olarak 2007 yılından itibaren yeni hazırlanan ders kitapları ve Kur'an öğrenme kitapları (Elifba) ile daha düzenli, planlı ve programlı bir şekilde Batı Trakya'nın her köyünde olmak üzere faaliyet yürütmeye başlamıştır. Bu yeni uygulama daha önceki yıllara nazaran halktan daha fazla destek ve ilgi görmüştür. Bu desteğin nedenlerinden birisini Gümölcine Seçilmiş Müftüsü İbrahim Şerif kendisi ile yapılan görüşmede: "Bu uygulamanın önemli bir yönü, Kur'an kursu öğretim faaliyetlerinin tatil döneminde değil, eğitim öğretim döneminde ve haftada beş gün okul derslerinden sonra 2 ya da 2,5 saatlik bir program olarak uygulanıyor olmasıdır" şeklinde dile getirmiştir.

3. Bulgular ve Yorumlar

Yaygın eğitim, örgün eğitim sistemi dışında planlı, programlı ve sistemli olarak yürütülen eğitimidir. Amacı da örgün eğitime gidemeyenlere ya da çeşitli nedenlerle eğitimden yoksun olanlara eğitim imkanı sunmaktır (Tosun, 2010, s. 181). Bu tanıma uyumlu olarak yaygın din eğitimini de "örgün din eğitimi kurumlarında verilen din eğitim ve öğretiminin dışında bireyleri din konusunda aydınlatmak üzere değişik mekanlarda değişik kişilerce yapılan etkinlikler" (Bulut, 1997, s. 20) olarak tanımlamak mümkündür. Buna göre örgün eğitimde verilen din eğitimindeki eksiklikler ve ayrıca şu veya bu sebeple örgün eğitimde din eğitimi alamayanların eksiklikleri yaygın din eğitimi ile telafi edilebilmektedir.

İlk insanın aynı zamanda ilk peygamber olması, Allah'tan aldığı vahyi insanlara tebliğ etmekle görevli olması nedeniyle yaygın eğitim faaliyetlerinin insanlık tarihi ile eşit olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Hz Muhammed (sav)'in Allah'tan aldığı vahyi insanlara aktarması, Mescid-i Nebevi ve Suffa' da yapılan faaliyetler, uzakta bulunan topluluklara mektup göndermek yoluyla yapılan faaliyetlerin tümü yaygın eğitim faaliyetleridir (Doğan, 2012, s. 267). İslam Tarihi boyunca da yaygın eğitim faaliyetleri camiler başta olmak üzere tekke ve zaviyeler, kitapçılar, kütüphaneler vb. ortamlarda yürütülmüştür. Günümüzde de hutbeler, vaazlar, Kur'an kursları, gezici irşat ekipleri, konferans, panel ve sempozyumlar, kitle iletişim araçları aracılığıyla yürütülmektedir (Doğan, 2012). Yaygın din eğitimi aynı zamanda bir iletişim faaliyeti olduğundan hedef kitlenin özellikleri, problemleri,

ihtiyaç ve beklentileri ve bunların farklılığının; konu seçimi, içerik belirleme ve sunumunda sürekli dikkate alınması önemlidir (Kocaman, 2013, s. 747).

Vaazlar ve Kur'an kursu faaliyetleri bir yaygın din eğitimi faaliyeti olmakla birlikte din hizmetleri olarak genelde cami hizmetleri bağlamında ele alınmaktadır. Camiler, insanların eğitim seviyesi ne olursa olsun, her kademedeki eğitim kurumlarının bir devamı ve tamamlayıcısı konumundaki halk eğitim merkezleridir. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı din hizmetlerinin merkezinde camiler yer almaktadır (H. Yılmaz, 2005, ss. 47-48) Cami hizmetleri birkaç boyutta incelenebilir. Cami içi din hizmetleri daha çok camiyle ve vakit namazlarına devam eden cami cemaatiyle ilgilidir. Bir başka boyut olan cami dışı din hizmetlerini ise dinî ağırlıklı sosyal ve kültürel yardım hizmetleri, mutlu olaylara ilişkin merasimlere katılma veya icra etme, kederli olaylara ilişkin ziyaretler ve merasimlerde bulunma ve dinî telkin ağırlıklı psikolojik yardım hizmetleri olmak üzere dört başlık altında toplamak mümkündür (Onay, 2006, ss. 150-154). Batı Trakya'da vaazlar ve Kur'an kursu hizmetleri de cami içi din hizmetleri çerçevesinde değerlendirilebilir.

Batı Trakya'da yaygın din eğitimi faaliyetlerinin en önemli boyutunu vaaz hizmetleri ve Kur'an kursu hizmetleri oluşturmaktadır. Bu nedenle araştırmanın başlangıcında katılımcılara vaaz hizmetleri ile ilgili sorular yöneltilmiş, hizmetlerin nasıl yürütüldüğü ile ilgili düşünceleri alınmıştır. Katılımcı din görevlilerinin vaaz ve Kur'an kursu hizmetleri ile ilgili görüş ve düşüncelerine yönelik bulgular aşağıdadır.

3.1. Vaazlar ilgili Bulgular

Vaizlerle yapılan görüşmelerde alınan bilgilere göre vaizlerin Ramazan ayı boyunca her akşam farklı bir yerde vaaz programı, kandil gecelerinde özel program, diğer zamanlarda kadın vaizler haftada bir gün, erkek vaizler ise haftada iki gün aynı veya farklı camilerde vaaz programı yapmaktadır. Kadın-erkek tüm vaizler, vaaz programlarının dışında haftada beş gün Kur'an kursu faaliyeti yürütmektedirler. Vaazların süresi en az 30 dakika ortalama 40-50 dakika olarak uygulanmaktadır.

Batı Trakya'da camilerde, vaaz yapıldıktan sonra vaiz tarafından yapılan vaazın konusunun yazıldığı defterlerin olduğunu görülmektedir. Türkiye'de veya başka yerlerde görülmeyen bu uygulama ile camiye gelen vaizler, yaptıkları vaazın konusunu yazmakta ve böylelikle tekrardan kaçınılmış olmaktadır.

3.1.1. Vaazlarda konu seçimi

Vaaz konuları belirlenirken güncel konular, dini gün ve geceler, cemaatin soruları, ihtiyaçları, talep ve beklentileri dikkate alınarak bunlar doğrultusunda konu seçimi yapılmaktadır. Vaizlerin, yapacağı vaazın konusunu kendilerinin belirlediği, bunun dışında vaizlerin bir araya gelip konu belirleme çalışmalarının olmadığı anlaşılmaktadır.

Vaaz konusu seçimi ile ilgili **E10** şunları söylemektedir:

“Vaaz görevlerimiz genellikle farklı farklı yerlerde olduğu için konu seçerken gideceğimiz yörenin ve cemaatin özelliklerini de dikkate almamız gerekiyor. Çünkü insanların, ilgi alanları, konulara bakışları ve hassasiyetleri farklı olabileceği için her konu her yerde uygun olmayabiliyor veya aynı ilgiyi görmüyor. Mesela Balkan kolunda çok uygun olan, ilgi çeken bir konunun bazen Ovada anlatılması çok uygun olmuyor.”

Bu konuda **E8**: “Vaaz konularını belirlemede sosyal medyayı gençlerin ilgi alanlarını, yani onların gündemlerini takip etmek çok yararlı oluyor. Böylece gençlerin ilgi alanlarına yönelebilmek mümkün olabiliyor. Buradaki toplum çoğunlukla Türkiye’yi izliyor. Yunan medyası izlemiyor. Bu yüzden gündem Türkiye’ye göre belirleniyor. Bunu da vurgulamak gerekli diye düşünüyorum”. Demmiştir.

3.1.2. Vaazları Sunum Yöntemi

Vaazlarla ilgili uygulamalar, bunlara ilişkin gözlemler ve yapılan araştırmalar dikkate alındığında erkek vaizlerin vaazlarında genellikle soru sormaya çok fazla imkan tanımadıkları yaygın kanaat olarak bilinmektedir. Uygulamalar çoğunlukla vaiz tarafından konunun anlatım yöntemi çerçevesinde tek yönlü olarak anlatılması ve cemaatin dinlemesi olarak yürütülmektedir. Batı Trakya’da kadın vaizlerin, kadın cemaate yönelik vaazlarında ise tek yönlü anlatımdan ziyade soru cevap yönteminin sık uygulanması çok dikkat çekmektedir. Kadın vaizler, dinleyicilerin soru sormalarına izin verdikleri gibi, hatta onları soru sormaya teşvik etmektedirler. Vaiz **K1**’in ifadesine göre de bazen sorulan soruya göre vaazın konusu bile değişebilmektedir.

Vaazlarda dinleyiciler tarafından sorulan soruların yazılı veya sözlü olarak iletilmesi, Türkçe’nin yöre halkı tarafından kullanım şekli hakkında da önemli sorunlara işaret etmektedir. Aynı sorun ileride değinileceği şekilde Kur’an kurslarında

da dikkat çekmektedir. Bu konuda **K6** şunları söylemektedir: “Burada kadın dinleyiciler tarafından yazılı soru çok fazla gelmiyor ve sorular büyük çoğunlukla sözlü olarak yöneltiliyor. Bunun sebebi de bu bölgedeki pek çok insanın Türkçe konuşabiliyor ama okuyup yazamıyor oluşudur. Özellikle Balkan kolunda orta yaşın üstündeki insanlar Türkçe konuşuyor fakat Türkçe okuma yazmaları yok. Türkçe yavaş yavaş yazı dili olmaktan çıkıyor. Bu tüm Batı Trakya için geçerli olan çok ciddi bir konu aslında.”

K4: “Dinleyicilerden vaaz esnasında soru yönelten olabildiği gibi, vaazın sonunda sorular da oluyor. Soru soran olmazsa; eğer sorunuz olursa haftaya falan hoca gelecek sorularınızı ona ulaştırabilir veya ona yöneltebilirsiniz şeklinde yönlendirme yapıyorum. Bazen de sorular cami imamına iletiliyor ve onlar kendilerine iletilen soruları vaazdan önce bize bildiriyorlar.”

Vaazlarda bazı kadın vaizler anlatım yöntemli vaaz yerine sorulu cevaplı ders halkası yöntemini uyguladıklarını ifade etmektedirler. Vaazlarda uygulanan yöntem konusunda **K5** şunları söylemektedir: “Ben genelde ilk defa vaaza gittiğim bir yerde öncelikle hedef kitlenin durumunu, olası ihtiyaçlarını belirlemek için sorulu cevaplı sohbet tarzını seçiyorum. Tespit ettiğim öncelikler çerçevesinde hangi konuyu anlatmam ve nasıl bir yöntem uygulamam gerektiğini belirlemeye çalışıyorum. Bu uygulama benim genellikle cemaatin ihtiyaçları ve seviyeleri ile ilgili doğru yöntemi ve doğru konuyu belirlememe yardımcı oluyor.”

Vaazlarında ders halkası yöntemini uygulayan **K3** yöntemin yararlarını hakkında şunları söylüyor: “Ders halkası yöntemiyle ilmihal veya benzeri bir kitap takip edip, soru- cevaplı dersler yapılması daha çok ilgi çekti. Başlangıçta 10 kişi civarında katılım olmuştu. Bir yılın sonunda yaklaşık 50 kişiye ulaştık. İlmihal kitabı ve Peygamberler Tarihi okuduk. Peygamberlerle ilgili sadece tarihi bilgi anlatmak yerine peygamberlerin hayatından günümüze yönelik örnek alabileceğimiz dürüstlük, emanete riayet, insanlar arası ilişkiler, aile içi iletişim ve ilişkiler gibi dini-sosyal konulara yönelik günümüze yansıtılacak kesitler vermeye çalıştık. Bu yöntemle tek yönlü bir anlatım değil, katılanların da aktif bir şekilde katılım sağladıkları interaktif bir uygulama ortaya çıkıyor. Katılımcılar da derslerin sonunda yukarıda bahsettiğimiz konularla ilgili belirli kazanımları ceplerine koyabiliyorlar.”

Vaazlarda ders halkası yöntemini uygulayan **K2** bu yöntemin tercih edilmesinin yararlarını şöyle dile getirmektedir: “Klasik vaaz değil de ders yapacağımız bilindiğinde ve haftaya şu konuyu işleyeceğiz diye konu önceden belirlendiğinde, kadınların daha çok katılım sağladıklarını görüyoruz ve en önemlisi

de hazırlanıp geliyorlar. Klasik vaaz uygularken “sorunuz var mı” diye sorulduğunda pek çok dinleyici, bilmiyor konumuna düşmemek için soru sormaktan çekiniyor. Ama ders olunca kendilerini dinleyici değil öğrenen konumunda hissediyorlar. Biz de Teşvik edici söylemlerimizle öğrenci pozisyonda olduklarını hatırlatıyoruz. Bu durumu onlar da bunu farkedince soru sormaktan çekinmiyorlar.”

3.1.3. Vaazlara katılım

Katılımcılardan edinilen bilgilere göre vaazlara katılımında genellikle orta yaş kesiminin daha ağırlıkta olduğu anlaşılmaktadır. Kur'an kursu faaliyetinin yürütüldüğü köylerde ise vaazlara katılımında genç kadınların çoğunluğu oluşturduğu yönünde görüşler dile getirilmektedir. Bu da Kur'an kurslarının etkinliğini bir başka açıdan ortaya koymaktadır.

Vaazlara katılımında duyurular çok önemli yer tuttuğu dile getirilmektedir. Bu konuda **K4** şunları söylemektedir: “Günümüzde klasik vaaz duyurularının yerine sosyal medya WhatsApp grupları aracılığıyla yapılan davet ve çağrılar cemaati toplamada çok daha etkili oluyor. Önceleri genellikle camide imamlar tarafından vaazla ilgili duyurular yapılıyordu. Bu uygulama yine devam ediyor. Ama sadece imamın duyurusuna bırakılırsa çok fazla ilgi çekmiyor diğer duyuru imkânlarından da yararlanmak gerekiyor.”

Vaaz veya halka ders uygulamasının katılıma etkisi konusunda da **K3** şunları söylüyor: Dinleyiciler vaazlara genellikle “Aman hoca geldi gidip dinleyelim katılmazsak ayıp olur” gibi düşüncelerle yani bazen ‘hocaya ayıp olmasın’ diye geliyorlar. Ama ders yöntemi olduğunda, derslere daha istekli ve hevesle geliyor ve daha katılımcı oluyorlar.”

3.2. Kur'an Kursları İle İlgili Bulgular

Batı Trakya'da edinilen izlenimler doğrultusunda seçilmiş müftülöklere bağlı bütün din görevlileri tarafından camilerde ya da camilerin müstemilatında Kur'an kursu hizmetleri yürütülmesine büyük önem verildiği anlaşılmaktadır. Görüşmelerde din görevlilerine Kur'an kurslarının gerekliliği ile ilgili soru yöneltilmiş, katılan görevlerin tamamı Kur'an kurslarının Batı Trakya Türk azınlığı için fevkalade önemli olduğunu, seçilmiş müftüler tarafından da azınlığa her fırsatta tavsiye edildiğini dile getirmektedirler.

Kur'an kurslarına verilen önemin yanı sıra Kur'an kurslarının müftülük yetkilileri ve din görevlileri tarafından 2007 öncesi ve 2007 sonrası olarak iki ayrı

dönemde ele alındığı görülmektedir. Katılımcılara bunun nedenleri ile 2007 öncesi ve sonrası Kur’an kursları arasındaki farklar ve 2007 sonrası düzenlemelerin niçin önemsendiği ile ilgili soru yöneltilmiştir. Görüşmelerde özetle: 2007 öncesi kursların da kendi döneminde çok önemli hizmetler yaptığı, ama 2007 sonrası Kur’an kurslarının daha sistematik, düzenli ve programlı olduğu, kişilik ve kimlik oluşturmaya daha fazla önem verdiği din görevlileri ve müftülük yetkilileri tarafından ifade edilmektedir.

Bu konuda din görevlilerinin ifadelerine bakacak olursak:

E17. “Ben o dönemlerde de görev yaptığım için 2007 öncesi kurslardan kısaca söz edeyim. İlkokullarda ve azınlık okullarında din eğitiminin Yunan Devleti tarafından kasıtlı olarak engellenmesi sonucu müftülükler tarafından 1975 yılından itibaren camilerde Kur’an kursu faaliyetleri başlatılmıştı. O dönemlerde standart bir program ve ders materyali yoktu. Her görevli istediği saatte kendi istediği kadar ders yapıyor, uygun gördüğü kitabı takip ediyordu. Ama yine de büyük bir ihtiyacı karşıladıklarını söylemeliyim.”

E20. 2007 öncesi dönemde ilk yıllarda Kur’an kursları: öğreticilerin çoğunluğunun İmam Hatip Lisesi mezunu olması, öğretmenlik formasyonuna sahip olmamaları, kursların hafta sonu ve tatillerde yapılması vb. nedenlerle eleştiriliyordu. Ama bu eleştirilere rağmen Kur’an kurslarının özellikle 1980’lerde gençlerimizin ahlaki yönden dejenere olmasının önlenmesinde önemli katkısı olduğu cemaatimiz tarafından da dile getiriliyor.

2007 yılından itibaren uygulamaya konulan Kur’an kursu programları hakkında Gümülcine Seçilmiş Müftüsü İbrahim Şerif, kendisi ile yapılan görüşmede şunları ifade etmiştir: 2007 yılında İskeçe ve Gümülcine Müftülüğünün ortak kararıyla (Evros-Meriç ilçesi de Gümülcine müftülüğüne bağlı olarak faaliyet yürütüyor) Kur’an kurslarında yeni bir yapılanmaya geçilmesi kararlaştırıldı. Bunun en önemli özelliği kursların hafta sonları değil hafta içine alınması idi. Çünkü Yunanistan’da okullar sabahtan başlayıp ikide, iki buçukta bazı yörelere göre de üç’te ders bitmektedir. Çocuklar okuldan çıktıklarından itibaren camilere gidip hafta içi Kur’an kursu derslerine katılmaktadırlar. Ayrıca öğretim birliği sağlanması ve okutulacak ders kitaplarının ortak olması da diğer bir önemli özelliğidir.

Konuyla ilgili görüşleri sorulan din görevlileri şunları dile getirmektedir:

E12: Öncelikle çocukların hafta sonu ya da yaz tatilinde kursa gitmek zorunda olmamaları çok önemli bir avantaj. Hafta içinde çocukların okuldan sonra

zaten akşama kadar boş vakitleri var. Bu vakitleri kursta değerlendirmek çocuklar tarafından herhangi bir başka şeye engel olan bir husus olarak görülüyor. İkinci bir konu da kursların süre olarak belirli, ama bu sürenin lokal olarak belirlenebiliyor olmasıdır. Yani her görevli mutlaka her gün 2,5- 3 saat ders yapmakta, bu sürenin başlangıç ve bitiş saatlerini ise yerel şartlara göre din görevlileri belirlemektedir.

E13: 2007 sonrası Kur'an kurslarının bence en önemli özelliği ders kitaplarının müftülükler tarafından mümkün olduğunca yörenin şartları ve öğrencilerin gelişim düzeylerinin dikkate alınarak hazırlanmış olmasıdır. Ders kitaplarının tüm Kur'an kurslarında ortak olarak okutulması da önemli bir husustur.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında 1975 yılında açılıp 2007 yılına kadar devam eden Kur'an kurslarının bazı yönleriyle eleştirilseler bile çok önemli fonksiyonlar ifa ettikleri, özellikle 1980'li yıllarda görülen ahlaki bozulmalara karşı gençlerin korunmasında önemli rol oynadıkları anlaşılmaktadır. 2007 sonrası kursların ise uygulama yönüyle daha sistematik, düzenli, yörenin şartlarına göre ve öğrenci merkezli hazırlanmış ders kitapları, tatil zamanları dışında planlanması ve uygulanması ile de daha pedagojik görüldüğü söylenebilir.

3.2.1. Velilerin, Çocuklarını Kur'an Kurslarına Gönderme Nedenleri İle İlgili Görüşler

Burada katılımcıların öne çıkan bazı görüşlerini çocuklarını Kur'an kurslarına gönderme nedenleri olarak ifade etmek mümkündür.

Kur'an kurslarının önemi ve halk tarafından ilgi görmesinin nedenleri hakkında din görevlileri; okullarda yeterli dini bilgi verilmediğini, Yunan okullarına veya üniversiteye giden çocukların bu okullarda din dersinden tamamen mahrum kaldıklarını, anne babaların bu konuda çocuklarının geleceği ile ilgili kaygı duyduklarını belirtmektedirler. Bu yüzden, pek çok anne babanın çocukluk döneminde Kur'an kurslarına devam edip sağlıklı bir dini bilgi altyapısı oluşturmanın gerekliliğine ve bu kaygıları azaltabileceğine inandığını ifade etmektedir.

Bu konuda **E11:** "Azınlık ilkokullarında yeterince dini bilgi verilmiyor. Aynı şekilde Yunan okullarına devam eden öğrencilerin de din eğitimi alma imkanının olmadığı biliyoruz. Bundan dolayı çocukların kimlik ve benzeri konularda kaygı yaşamalarından, bocalamalarından endişeleniyoruz. Bu kaygıyı anne babalar da hissediyorlar. Müftülük yetkililerimiz yapılan toplantılarda, hatim törenleri ve çeşitli vesilelerle azınlık mensupları ile bir araya geldiklerinde Kur'an kurslarının

önemini topluma anlatmaya gayret ediyorlar ve çocuklarını önemli ölçüde Kur'an kurslarına göndermelerini tavsiye ediyorlar” demiştir.

E19: “1980 sonrası Yunanistan’da yaşanan ahlaki bozulmalar, manevi sarsıntı karmaşası ve bunlardan kaynaklanan bazı psikolojik sıkıntılar yaşandı. Bu sıkıntılar ister istemez ailelere de yansdı. Çocuklarını bu tip problemlerden uzak tutmak isteyen aileler için Kur'an kursları sığınma mekanı olarak görülmektedir” demiştir.

E16 ise: “İçinde yaşanan toplumda dini ve milli kimliğin korunma konusunda geniş anlamda kaygı var. Kur'an kurslarının tercih edilmesinde bu kaygıların da rolü var. Esas önemli sorun, çocukların üniversite eğitimleri. Azınlık mensuplarının bir kısmı çocuklarını üniversite eğitimi için Türkiye’ye gönderiyor. Ama bazıları da Yunan üniversitelerine göndermek istiyor. Zaman’la çocuklarını Yunan üniversitelerine gönderenlerin sayısı da elbette ki artacaktır. Burada esas endişe Yunan üniversitelerinde hiçbir şekilde din eğitimi alma imkanının olmayışıdır. Bu nedenle ilkökul eğitimi boyunca haftada 5 gün Kur'an kurslarında sağlıklı bir din eğitimi alan çocukların sağlıklı ve güçlü bir dini kişilik, dini tutum geliştirecekleri, bu nedenle ailelerin, çocuklarını korkmadan istedikleri üniversitelere gönderebileceklerini düşündüğünü” ifade etmiştir.

Din görevlilerince dile getirilen bu hususlar Bostancı (2021) tarafından yapılan *Lozan Anlaşması Sonrası Batı Trakya’da Din Eğitiminin Problemleri* başlıklı araştırmanın bulguları ile önemli ölçüde uyuşmaktadır. Burada önemli olan Kur'an kurslarının toplumun ihtiyacına yönelik olarak kendilerini gerek içerik gerekse yaklaşım ve yöntemler konusunda yenilemeleri, öğreticilerinde formasyon açısından kendilerini güncellemeleri ve yenilemelerinin gerekliliğidir.

3.2.2. Ders Materyalleri ve Kurslarda Uygulanan Yöntemler İle İlgili Görüşler

Kur'an kurslarında okutulan ders kitapları ve ders materyalleri bazı din görevlilerince yeterli görülmele birlikte bazı din görevlileri tarafından da eleştirilmektedir. Ders kitaplarında yer alan bilgileri öğrenme ortamına aktarma, öğrencilere istedik davranış kazandırma konusunda uygulanan yöntemler ve bulunan çözümler ile ilgili görüşlerini şöylece özetlemek mümkündür:

- İmam Hatip Lisesi mezunu bazı görevliler yeni öğrenme yaklaşımları, yöntemler ve materyal kullanımı konusunda kendilerini yetersiz görmektedir.

- Çocuklara ev ödevi verme konusunda yaşanan güçlükler nedeniyle çoğunlukla dersi derste öğretme yolu seçilmektedir.
- Din görevlilerinin, çocukları derse katılma ve öğrenmeye teşvik amaçlı küçük çikolata, sticker benzeri hediyelerle motive etmeye çalışılmaktadır.
- Okutulan ders materyalleri mevcudun en iyisi olarak görülmele birlikte, yeni öğrenme yaklaşımları konusundaki ihtiyaçlara yeterince cevap veremediği ve geliştirilmesi gerektiği düşüncesi dile getirilmektedir.

Konu hakkında bazı din görevlerinin görüşleri aşağıda yer almaktadır.

E7: “Ben ve bazı bildiğim arkadaşlar, çocuklara ev ödevi veremediğimiz için dersi derste öğretme metodunu önceliyoruz. Çünkü azınlık okullarının dışındaki okullarda Türkçe dersi olmadığı için bazı ailelerde Türkçe, sadece ailede konuşulan düzeyde konuşma dili olarak yerleşiyor ve öğrencilerin okuma ve yazma becerileri yeterli düzeyde gelişmiyor. Dolayısıyla öğrencilere: ‘bu konuyu evde çalışıp gelin burada tartışalım’ deme gibi bir şansımız önemli ölçüde olmuyor.”

E14: “Çocuklar yöntem olarak soru-cevap metodundan çok hoşlanıyorlar. Özellikle önemli konuların öğretilmesinde ödüllendirme sistemi uyguluyoruz. Doğru cevap veren çocuklara küçük çikolata, sticker vesaire gibi teşvik edici hediyeler vermeyi önemsiyoruz.”

Bazı görevliler de, kendilerinin öğretim teknolojileri ve materyal seçme ve kullanma konusunda istenilen düzeyde yeterli olmadıklarını dile getirmektedir.

E15. “Ben imam hatip mezunuyum. Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı dersi almadığım için interaktif oyun, eğitsel oyun, bulmacalar, kavram haritaları vb. nin nasıl kullanılacağı konusunda yeterli bilgi düzeyine sahip değilim. Bu yüzden eski düzeyde eğitim sürdürmeye gayret ediyorum. Türkiye'den İlahiyat mezunu olan bir hocamız var. O bu konularda önemli ölçüde bilgi sahibi. Türkiye'de hazırlanan öğretim materyallerinden seçtiği bazı örnekleri ve nasıl kullanılacağını bizimle paylaşıyor. Bunlardan önemli ölçüde yararlanıyoruz.”

E9. “Ders kitapları tek tip olarak asgari düzeyde hazırlanmış. Öncelikle dil yönünden sadelik ve anlaşılabilirlik hedeflenmiş bu oldukça önemli ama bazı yerlerde yeterli olmuyor, daha detaylı anlatımlar gerekebiliyor. Eğitim bilimi açısından bakıldığında da ders kitaplarının çok önceleri uygulanan öğrenme anlayışlarından olan davranışçı yaklaşıma göre hazırlanmış oldukları görülüyor. Oysa günümüzde tüm dünyada yapılandırmacı yaklaşım, çoklu zeka gibi öğrenme yaklaşımlarına çok önem veriliyor. Bu durumda belirttiğimiz bu öğrenme yaklaşımlarını uygulama veya

öğrencinin farklı zeka alanlarını işlevsel hale getirme tamamen hocanın bilgi ve becerisine kalmış bir durumdadır.”

Katılımcı din görevlilerinin ifadelerine bakıldığında tek tip yöntemler uygulamak yerine sınıfın öğrenme ortamına göre yöntem belirledikleri, öğrenmeyi kolaylaştırıcı, daha etkili ve kalıcı olabilmesi için öğrencileri motive amaçlı soru-cevap yöntemi uygulayıp, doğru cevap verenleri de küçük hediyelerle ödüllendirdikleri görülmektedir. Vurgulanması gereken bir diğer husus ise; din görevlileri arasında bilgi ve beceri paylaşımı ile yardımlaşmanın önemsenmesidir. Öğrencilere verilen hediyelerin finansmanı konusunda soru yöneltilen din görevlileri ise bu konuda herhangi bir yerden yardım ve destek alma imkanları olmadığını, hediye vb. şeylerin maddi kısmını kendi imkanlarıyla karşıladıklarını ifade etmektedirler. Bu noktada eğitim- öğretim faaliyetleri ve din hizmetlerinin desteklenmesi konusunda vakıfların önemi bir kez daha anlaşılmaktadır.

3.2.3. Kur’an Kurslarında Karşılaşılan Önemli Sorunlar İle İlgili Görüşler

Kur’an kursu hizmetlerinin yürütülmesinde karşılaşılan sorunlar hakkında din görevlilerinin görüşleri: Bazı yerlerde öğrenci sayısının az olup, öğretici tek olması ve farklı yaşlardan oluşan öğrenci popülasyonu nedeniyle öğrenme ve yaş düzeylerine göre gruplama yapmanın zorluğu, bazı çocukların kurs saatleri ile çakışan İngilizce, spor gibi başka etkinliklere de katılma istekleri, öğrencilere edindirilmek istenen kazanımlarla ilgili bazı ailelerin çocuklarına rol model olma konusundaki duyarsızlığı ve yeterli aile desteği olmayışı gibi konularda yoğunlaşmaktadır.

Konu hakkında **E11**: “Uygulama konusunda karşılaşılan en önemli sorun öğrenci sayısının az olduğu kurslarda gruplama yapılamıyor olmasıdır. Öğrenci sayısının az olduğu kurslarda 7-12 yaş öğrencilere aynı sınıfta ders vermek zorunda kalınıyor. Yaş durumuna göre gruplama şansımız yeterince olmuyor. Öğrencileri iki bazen de çok zorlanırsak üç grup yapabiliyoruz Bu da öğrencilere ayırdığımız zaman konusunda kısıtlayıcı oluyor. Bir grup ders yapıyorken diğer grup veya gruplar boşta kalıyor veya onları başka şeyle meşgul etmeye çalışıyoruz. Bu durum daha ziyade Ova köylerinde problem oluyor. Ama öğrenci sayısı kalabalık olan yerlerde ve özellikle Balkan köylerinde çok kalabalık öğrenciler var. Mesela Balkan Kolunda yer alan bir köyde öğrenci sayısı çok kalabalık ve 13 tane hoca var. Her yaş grubuna, her öğrenme düzeyine kız-erkek ayırarak öğrencileri bölüp öğretim planlamak ve yürütmek mümkün oluyor.”

E21: “Öğrencilerin Kur'an kursuna geldikleri saatlerde çevrede İngilizce, spor, müzik gibi başka faaliyetler de yürütülüyor. Kursa gelen çocuklardan bazıları bu faaliyetlere de katılmak istiyor. Dolayısıyla Kur'an kursu ders süresinin bitmesini beklemeden hemen dersini okuyup gitmek istiyor. Yine kalabalık olan köylerde, İngilizce kursları ya da spor faaliyetleri Kur'an kursu hocalarının girişimleri ile kurs saatlerinden sonraya alınabiliyor.”

E16: Çok önemli bir konuya işaret edeceğini ifade ederek şunları söylüyor: “Biz, çocuklara burada sağlıklı ve doğru dini bilgi vererek sağlıklı bir kişilik oluşturmalarına katkı sağlamak istiyoruz. Dini bilgileri, değerleri, helal ve haram bilincini öğretmeye çaba sarf ediyoruz. Bilindiği gibi çocuğun yetişmesinde öğretim programı kadar, aile desteği ve aile bireylerinin tutumları da önemlidir. Bizim burada kazandırmaya uğraştığımız hedef davranışlar aile tarafından desteklenmediği takdirde istenilen düzeyde başarılı olunamıyor. Yani ailelerin rol model olmaları da önemli. Çocuk, kursta öğrendiği davranışı ailesinde görmüyorsa o zaman öğrenme konusunda istenildiği ölçüde gayretli olmayabiliyor.”

E3 “Bazı noktalarda anne-babaların önemli ölçüde Kur'an kurslarına karşı oldukları da zaman zaman bize gelen duyular arasında. Ancak biz bu anne babalarla da iletişim kurmaya gayret ediyoruz ve anne babalara öncelikle kendimizi tanıtıyoruz. Hatta iki yıl önce ben bu köyde göreve başladığımda bana direkt olarak: “senin bu köyde ne işin var, git buradan” diye sitemde bulunan bir anne, bugün çocuğunu kursumuza getiriyor. Çocuğunun kursumuzdan yararlanmasını istiyor.

Din görevlileriyle yapılan görüşmelerde Kur'an kurslarında problem olarak görülen bir başka konu da ailelerin çocuklarına Kur'an öğrenme konusunda destek olamayışlarıdır.

E15, Öğrencilere eğitim açısından ailelerin desteğinin önemine işaretler şunları söylüyor. “Çocuklarını Kur'an kurslarına gönderen aileler, çocuklarının Kur'an okumayı öğrenmelerini istiyor. Ama bazı aileler Kur'an okumayı bilmediği için, evde çocukların ev ödevi yapmalarında, ders çalışmalarında yardımcı olamıyor. Bu durumda da topu hocaya atıyorlar. Dolayısıyla çalışması için çocuğa ev ödevi vermek de çok anlamlı olmuyor.” Bu konuda **E3,** Bu engeli aşmak için her gün az da olsa özellikle namaz surelerinin öğrenilmesi için ezber ödevi olarak video ses kaydı yapıp gönderdiğini, evde öğrencilerin videoyu dinleyerek derslerini tekrar ettiklerini ve daha iyi öğrenebildiklerini eklemektedir.

Görüşülen din görevlilerinin pek çoğu tarafından dile getirilen bir başka sorun da, çocukların Türkçeyi öğretim dili olarak kullanma becerilerinin giderek zayıflamasıdır. E16 bu konuda: “Okullarda yeterli Türkçe dersi olmayan yerler var. Buralarda okuyan çocuklar Türkçe konuşuyor ama okumayı ve yazmayı bilmiyor. Bu nedenle derslerimizde Türkçeyi öğretim dili olarak kullanmakta zorlanıyoruz. Uzun vadede bu daha da zorlaşacak ve bu yüzden biz bir yandan da çocuklara Türkçe okuma yazma öğretmeye de çalışıyoruz. Çocuklar genelde evde Türkçe konuşuyor. Fakat günümüzde Türkçe pek çok yerde giderek sadece konuşma dili haline geliyor. Okuma ve yazma becerisi kayboluyor” Demektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmamızda Batı Trakya Müslüman Türk azınlığının hukuki statülerini, kendilerine tanınan hakları, Yunanistan’ın çeşitli vesilelerle yaptığı ihlaller neticesinde bu haklarını ne kadar kullanabildikleri, din eğitim ve din hizmetlerini ne düzeyde yürütebildiklerini, vaaz ve Kur’an kursu hizmetleri, din görevlerinin bakış açılarıyla incelenmeye çalışıldı. Araştırmamızda ulaşılan sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

Kuramsal bilgilerle ilgili dikkat çeken sonuçlardan bir tanesi Batı Trakya’da yaşayan Müslüman Türk azınlığın nüfusu hakkında kesin bilgilerin olmayışıdır. Yunanistan tarafından çeşitli gerekçelerle nüfus sayısı hakkında resmi bilgi açıklanmadığından bu konu tamamen tahmini rakamlar üzerinden yürütülmektedir. Bu da Yunan resmi makamları ve Yunanlı araştırmacılar ile Türk araştırmacılar arasında farklı rakamların ortaya atılmasına yol açmaktadır. Diğer yandan Yunanistan’ın çeşitli vesilelerle uluslararası platformlarda azınlığın nüfusunu “olduğundan az” gösteren bilgiler sunduğu görülmektedir. Nüfusla ilgili önemli bir konu da Azınlığın günümüzdeki nüfusunun 1920’li yıllarla hemen hemen aynı düzeyde olmasıdır. Oysa Batı Trakya’nın nüfusu 1920’lerden bu yana iki kattan daha fazla artmıştır. Bu artışa rağmen Batı Trakya Müslüman Türk azınlığının nüfusunun aynı düzeylerde kalmasının nedeni, Yunanistan’ın azınlık aleyhine uyguladığı iskan ve mülkiyet politikaları neticesinde azınlığa ait işlenebilir tarım arazilerinin önemli ölçüde azalması, bunun sonucu da azınlık mensuplarının başta Türkiye olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerine göçe zorlanması ile izah edilebilmektedir.

Çalışmada ulaşılan önemli sonuçlardan birisi de uluslararası anlaşmalarda Batı Trakya azınlığı, “Müslüman Türk” olarak tanımlanmasına rağmen Yunan

devletin Türk kimliğini inkâr yönüne gitmesi ve Türk azınlığı sürekli olarak “dini azınlık” olarak nitelermeye çalışmasıdır. Diğer yandan “Türk kimliğini tanımamak” adına “dini azınlık” olarak tanımladığı topluluğa yönelik olarak etnik kökenler üzerinden ayrıştırıcı politikalar izlediği de dikkat çekmektedir. Bu suretle Türk kökenlilere negatif ayrımcılık uygularken, “Helen kökenli Müslümanlar” veya “Bizim asi çocuklar” diye tanımladığı Pomaklara karşı da pozitif tavırlar sergilemektedir.

Çalışmada ulaşılan bir diğer önemli sonuç Yunanistan'ın gerçekleştirdiği “Hak ihlalleridir”. Yunanistan'ın 1940'lı yıllardan itibaren azınlığın hukuki statüsü ve haklarını ihlal ettiği görülmektedir. İlk ihlaller 1940'lı yıllarda vakıflara ve vakıf yönetimlerine müdahaleler ile başlatılmıştır. Bu müdahaleler ile vakıflara atanan yöneticiler tarafından gerçekleştirilen kasıtlı uygulamalar nedeniyle vakıflar büyük ölçüde zarara uğratılmıştır. Diğer yandan okullardaki Türkçe dersi ve din dersi sayıları azaltılmış, müftü seçimleri engellenerek din hizmetleri koordinasyonunun ve müftülerin dini lider fonksiyonlarının önüne geçilmesi hedeflenerek, atama yoluyla belirlenecek olan müftü uygulaması ile de devletin tayin ettiği ve devletin politikalarını uygulayacak olan müftü belirlenmesi amaçlanmıştır. Bütün bu ihlaller, azınlığa yönelik uygulanan kasıtlı iskan ve mülkiyet politikaları ile birlikte değerlendirildiğinde; azınlığın birlik ve beraberliğinin ve ulus bilinciyle hareket etmesinin önlenmesine yönelik, nihai olarak da asimile edilmesi planının aşamaları olarak görülmektedir.

Saha çalışması ile ilgili sonuçları da şöyle sıralamak mümkündür:

Katılımcıların, vaazların konu seçiminde yörenin ve cemaatin özelliklerini, sosyal medyayı, gençlerin ilgi alanlarını dikkate alıyor olmaları mesajın etkinliği açısından oldukça değerlidir. Çünkü din eğitiminde alıcının tutum ve davranışlarının değiştirilmesinde ortamın ve alıcının özellikleri son derece önemli olmaktadır. Benzer şekilde ders kitaplarının mümkün olduğunca yörenin şartları, kültürel özellikler ve öğrencilerin gelişim düzeylerinin dikkate alınarak hazırlanmış olması da öğrencilere etkili bir şekilde ulaşılabilmesinde önemli bir role sahiptir.

Batı Trakya'da özellikle kadın vaizlerin, kadın cemaate yönelik vaazlarında tek yönlü anlatımdan ziyade soru cevap yönteminin sık uygulanması, dinleyicilerin soru yönelmelerine izin vermeleri hatta onları soru sormaya teşvik etmeleri de etkili iletişim açısından oldukça önem taşımaktadır. Çünkü diyalog yöntemiyle kurulan iletişimde; alıcının görüşlerini analiz edebilme ve o şartlara uygun

hareket edebilme ihtimali daha yüksek olabilmektedir. Diğer yandan doğru mesajları yine doğru anlatabilmek açısından da diyalog önemlidir. Nitekim kadın dinleyiciler tarafından katılımcılara sorular yöneltiliyor olması onlarla etkileşimin sağlandığını göstermektedir.

Ancak Batı Trakya’da insanların Türkçe “okuyup-yazamıyor” olmaları ve Türkçe’nin “giderek okuma ve yazı dili olmaktan çıkıyor” olması da olumsuz bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Bu konuda yapılan bir çalışmada (İ. K. Ahmet, 2005) azınlık ilkokulları ikidilli eğitim programında yer alan öğrencilerin sınavlarda Türkçe okuduğunu anlama becerisinde yüz puan üzerinden 36.90 puan aldıkları, bu sonuçların normal bir dağılımda beklenen 50 ortalama puanından düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç çalışmamızda; azınlık çocuklarının Türkçe okuma ve yazma becerilerinin zayıfladığı yönündeki sonuçlar ile örtüşmektedir. Özellikle son yıllarda yurt dışındaki Türkler arasında yeni nesillerin Türkçeye ilgilerinin düşük olması genel kapsamlı ve büyük bir problem alanı olarak değerlendirilmektedir. Ancak Batı Trakya’daki durum diğer Avrupa ülkelerinden biraz daha farklıdır. Buradaki azınlık mensupları Türkçe öğrenmeyi okuyup yazmayı istemekte ancak bu istekleri Yunanistan tarafından sistematik olarak engellenmekte, Türk kimliğinin inkarı gibi Türkçe ve Türk dili unutturulmak istenmektedir. Bu uygulamalar da asimilasyon politikasının bir aşaması olarak görülebilir.

Vaazlarda bazı kadın vaizlerin “konuşma halkası tekniği de” denilen “ders halkası yöntemini” uygulamaları dinleyicilerin/öğrencilerin empati becerilerinin geliştirilmesi, duyguları ve düşünceleri algılayabilmeleri, görüş farklılıklarının bilincine varabilmeleri ve görüş farklılıklarına saygı duyabilmeleri açısından olumlu sonuç olarak değerlendirilmektedir.

Vaazlara katılan dinleyicilerin genellikle orta yaş grubundaki insanlardan; Kur’an kursu faaliyetinin yürütüldüğü köylerde ise genç kadınlardan oluşması olumlu bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Nitekim vaazlara katılım konusunda duyuruların çok önemsenmesi ve klasik duyuru yöntemleri yerine sosyal medya kullanılıyor, olmasının dinleyicilerin genellikle orta ve genç yaş grubundakilerden oluşmasında rol oynadığı düşünülebilir.

2007 öncesi Müftülükler tarafından camilerde başlatılan Kur’an kursu faaliyetlerinde standart bir programın olmayışı ve ders materyalinin yetersizliğine; Kur’an Kursu öğreticilerinin çoğunluğunun yükseköğrenim görmemiş olmalarına rağmen Kur’an kurslarının büyük bir ihtiyacı karşıladıklarına ve özellikle 1980’lerde

gençlerin ahlaki yönden dejenere olmasının önlenmesinde önemli katkısı olduğuna inanılmaktadır. Bu sonuç anlamlı ve değerlidir. Çünkü eğitim faaliyetlerinde öğretim programı, içerik, yöntem ve materyalin her birisi önemli olmakla birlikte; eğitim ve öğretim faaliyetlerinin en önemli unsuru olması nedeniyle ‘öğretmen’in önemini de vurgulaması açısından önemlidir.

Azınlık ilkokullarında yer alan din derslerinin yeterli görülmeşi, Yunan okullarına devam eden öğrencilerin de din eğitimi alma imkânının olmayışı çocukların kimlik ve benzeri konularda kaygı yaşamalarına ve bocalamalarına yol açabilecektir. Katılımcılar ve pek çok anne-baba bu konuda endişelenmektedir. Çünkü 1980 sonrası Yunanistan’da yaşanan ahlaki bozulmalar, manevi sarsıntı karmaşası ve bu nedenlerden kaynaklanan bazı psikolojik sıkıntılar, katılımcıları haklı bir kaygıya sevk etmektedir. Ancak katılımcıların ve anne babaların “çocukların kimlik ve benzeri konularda kaygı yaşamaları ve bocalamaları konusunda” duyarlılıkları olumlu bir bulgu olarak düşünülebilir. Nitekim çocuklarını bu ve benzeri problemlerden uzak tutmak isteyen aileler için Kur’an kurslarının sığınma mekânı olarak görülmektedir.

Azınlık mensuplarının bir kısmının çocuklarını yüksek öğrenim için Yunan üniversitelerine göndermesinden ve Yunan üniversitelerinde din eğitimi imkanının bulunmamasından dolayı katılımcılar haklı şekilde kaygı duymaktadırlar. Ancak çocuklara ilköğretim dönemlerinde Kur’an kurslarında sağlıklı bir din eğitimi verilmesinin sağlıklı bir kişilik ve dini tutum geliştireceğine inanılıyor olması da yine olumlu bir bulgu olarak görülebilir.

Çocuklara önemli konuların öğretilmesinde ödüllendirme sisteminin uygulanıyor olması; interaktif oyun, eğitsel oyun, bulmacalar ve kavram haritaları konusunda bazı katılımcıları kendilerini geliştirmeye çalışmaları da son derece olumlu bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Çünkü katılımcıların hayatlarının değişik dönemlerine uyum sağlayabilmeleri için sürekli yeni bilgi ve beceri kazanmaları gerekmektedir. Dolayısıyla katılımcıların bu gerekliliğin bilincinde oldukları düşünülebilir.

Katılımcılara göre Kur’an Kurslarında uygulama konusunda karşılaşılan en önemli sorun; “öğrenci sayısının az olması ve kurslarda gruplama yapılamıyor” olmasıdır. Öğrencilerin çevrede İngilizce, spor, müzik gibi başka faaliyetlere ilgi duymalarının Kur’an kursuna katılımı olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir. Bu düşünceleri paylaşan katılımcıların “çocuklara sağlıklı ve doğru dini bilgi vererek sağlıklı bir kişilik oluşturmalarına katkı sağlamayı; değerleri, helal ve haram bilincini

öğretmeyi” arzu etmeleri de son derece önemli bir sonuç olarak görülebilir. Bunun yanı sıra çocuğun yetişmesinde” öğretim programı kadar, aile desteğini ve tutumlarını önemli görmeleri de” katılımcıların bilinç düzeyi açısından olumlu bir sonuçtur.

Ulaşılan sonuçlar toplu olarak değerlendirildiğinde şunları söylemek mümkündür:

Batı Trakya Türk Azınlığa başta Lozan olmak çeşitli antlaşmalarla birtakım hak ve özgürlükler (din ve vicdan özgürlüğü) sağlanmıştır. Ancak Yunanistan tarafından bütün bu uluslararası garantilere rağmen, azınlığın hak ve özgürlükleri kademeli olarak ihlal edilmekte, azınlığa yönelik olarak ayrıştırıcı politikalar yürütülmekte vakıf mülklerinin amaç dışı kullanılıp, elden çıkarılarak azınlığın eğitim ve dini faaliyetlerde imkânlarının kısıtlandığı görülmektedir. Bütün bunlar karşısında azınlık temsilcilerinin birlik ve beraberliği korumaya ve seslerini dünya kamuoyuna duyurmaya çalıştıkları, diğer yandan içe dönük olarak da ellerindeki en güçlü enstrüman olan camiler aracılığıyla halka ulaşmayı sürdürdükleri görülmektedir. Buna karşılık toplum da, kendi seçtikleri müftüleri ve cami ve din görevlilerine sahip çıkarak yürütülen hizmetleri önemli ölçüde desteklemektedir. Müftülükler ve din görevlileri, görüldüğü kadarıyla bu faaliyetleri ellerinden gelen bütün çabayı fedakarane bir şekilde sarf ederek yürütmeye çalışmakta, azınlık mensupları da bu yürütülen faaliyetlere önemli ölçüde katılım sağlayarak gösterilen çabaları desteklemekte, geleceklere ve nesillere hep birlikte sahip çıkmaya çaba göstermektedirler. Çalışmamızda elde edilen bulgular ve ulaşılan sonuçlar doğrultusunda yürütülen vaaz ve Kur'an kursu hizmetlerinin Batı Trakya Türk azınlığın birlik ve beraberliğinde, geleceğe dönük kaygıların azaltılmasında önemli katkıları olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Aarbakke, V. (2000). *The Muslim Minority of The Greek Thrace* [Unpublished PhD Thesis Vol. 1]. University of Bergen.
- Ahmet, F. (2005). Din eğitimi okullarımızdaki din eğitim ve medreseler. İçinde *Batı Trakya Türk azınlığı 1.bir Eğitim Şurası*. Batı Trakya Türk öğretmenler Birliği Yayınları.
- Ahmet, İ. K. (2005). *Yunanistan'da (Batı Trakya'da) İkidilli Eğitim Veren Azınlık Okullarında Türkçe Ve Yunanca Öğrenim Gören Öğrencilerin Okuduğunu Anlama Ve Yazılı Anlatım Becerilerinin Değerlendirilmesi* [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alp, İ. (1995). Batı Trakya Türkleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 11(33), 613-652.

- Bahçekapılı, M. (2016). Yunanistan Ve Batı Trakya'da Din Ve Eğitim. *Ege Ve Balkan Araştırmaları Dergisi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, II(3)*, 1-58.
- Biber, T. E. (2021). Türk-Yunan İlişkilerinin Azınlıklara Yansımaları (1923-1991). *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(Türk-Yunan İlişkileri Özel Sayısı)*, 197-217.
- Bostancı, H. (2016). Yunanistan Batı Trakyasında Din Eğitimi: Geçmişten Geleceğe Religious Education in Western Thrace in Greece: From the Past To the Future. *Balkanlarda İslam Miadı Dolmayan Umut-Tika yayınları, 4(19)*, 451-468.
- Bostancı, H. (2021). *Lozan Anlaşması Sonrası Batı Trakya'da Din Eğitiminin Problemleri* (1. bs). Bakaş Yayınları.
- Budak, Ö. (2010). Mübadele Meselesi ve Lozan'da Çözümü. *Karadeniz Araştırmaları, 26(26)*, 129-142.
- Bulut, M. (1997). *Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimindeki Yeri* [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Büdü, A. (2019). *Batı Trakya Müslüman/Türk Azınlığın Sorunları Ve Vatandaşlık/Vatansızlık Sorunu* [Yüksek Lisans Tezi]. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Chousein, S. (2006). *Evolution of Minority Rights in Europe: The Case Of Western Thrace Muslim Turkish Minority* [Yüksek Lisans Tezi]. Istanbul Kültür University Institute of Social Sciences.
- Christensen, L. B., Johnson, R. B., & Turner, L. A. (2015). *Araştırma Yöntemleri Desen ve Analiz* (A. Aypay, Ed.; E. Gümüş, Çev.; 2. bs, ss. 367-399). Anı Yayıncılık.
- Cin, T. (2002). *Unanistan'da Müslüman azınlık açısından din ve vicdan özgürlüğü* [Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cin, T. (2003). *Yunanistan'daki Müslüman Türk Azınlığın Din ve Vicdan Özgürlüğü (Başmüftülük ve Müftülükler Sorunu)*. Seçkin Yayıncılık.
- Cin, T. (2007). Batı Trakya'da Mevcut Müftülükler Sorununa İlişkin Yunanistan Danıştay Kararlarının Tahlili. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9(1)*, 65-130.
- Cin, T. (2013). 3647 Sayılı Ve 2008 (3647/2008) Tarihli Yunanistan Vakıflar Yasası Ve Uygulamaları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 15(2)*, 63-121.
- Cin, T. (2017). Yunanistan'da Müslüman Türk Azınlık, Başmüftülük ve Müftülükler. *Yeni Türkiye, 23(97, Özel Sayı-İslâm Dünyası-III)*, 18-40.
- Doğan, R. (2012). Yaygın Din Eğitimin Neliği. İçinde R. Doğan & R. Ege (Ed.), *Din Eğitimi* (ss. 267-286). Grafiker Yayınları.

- Erdem, N. (2003). *Lozan Anlaşmasından Günümüze Batı Trakya Türklerinin Eğitim ve Öğretim Birliği Sorunu* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Atatürk İnkilapları ve İnkilapları Tarihi Enstitüsü.
- Furat, A. Z. (2012). Balkan Ülkelerindeki Devlet Okullarında Din Dersleri. *Journal of Intercultural and Religious Studies*, 2.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (5. bs). Seçkin Yayıncılık.
- Halaçoğlu, Y., & Eren, H. (1992). Batı Trakya. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 5, ss. 144-147). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hayrullah, P. (2016). Batı Trakya Müslüman Türklerinin İnsan Hakları Mücadelesi The Struggle for Human Rights by the Muslim Turks of Western Thrace. *Balkanlarda İslam Miadı Dolmayan Umut-Tika yayınları*, 4(19), 159-170.
- Hayrullah, P., Hüseyinoğlu, A., & Kabza, C. (2014). *A Report on Western Thrace Turkish Minority*. Pekem Research Center.
- Hüseyinoğlu, A. (2016). Islam and Religious Liberties in Western Thrace, Greece. *Balkanlarda İslam Miadı Dolmayan Umut-Tika yayınları*, 4(19), 141-158.
- Hüseyinoğlu, T., & İmamoğlu, M. (2017). *Yunanistan'da Başmüftülük Müftülükler ve Müftüler (1913-2014)*. Bakesş Yayınları.
- Kara, T. (2005). *Avrupa Birliği Azınlık Politikası Çerçevesinde Batı Trakya Türklerinin Sorunlarının İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kocaman, K. (2013). Yaygın Din Eğitimi İletişimi Sürecinde Hedef Kitlenin Özelliklerini Bilmenin Önemi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(12), 737-749.
- Lozan sulh muahedenâmesi: Mukavelât ve senedât-ı saire.* (1339). Hariciye Vekaleti.
- Onay, A. (2006). Cami Eksenli Din Hizmetleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(12), 149-175.
- Onbaşı, F. (2019). *Batı Trakya'da Dini Hayat*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Onbaşı, M. (2019). *Batı Trakya İskeçe Müftülüğünün Din ve Eğitim Alanındaki Faaliyetleri* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Oran, B. (1991). *Türk Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu* (2. bs). Bilgi Yayınevi.
- Oran, B. (1999). *Yunanistan'ın Lozan İhlalleri*. Ankara Üniversitesi Basım evi.
- Serdar, A. (2014). Tarihsel Süreç İçerisinde Batı Trakya Türklerinin Ekonomik ve Demografik Gelişimi. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 97-126.

- Şentürk, C. (2006). *Yunanistan'da müftülük sorunu*. Avrupa Batı Trakya Türk Federasyonu.
- Taşkın, B. (2020). Triadik Bağ Teorisi Bağlamında Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığının Türkiye ile Bağlayıcı İlişkisi. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 443-476. <https://doi.org/10.30903/Balkan.841154>
- Tosun, C. (2010). *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (4. baskı). Pegem Akademi.
- Trampa, M. (2022). *İskeçe Cami ve Mescitleri* (A. Mete, Ed.; C. 1-2). İskeçe Müftülüğü.
- Yalınkılıç, K., & Yağmur, K. (2014). Batı Trakya Türklerinin Anadillerine Ve Kültürlerine Karşı Tutumları. *Bilig*, 70, 283-308.
- Yılmaz, H. (2005). *Camilerin Eğitim Fonksiyonu* (1. bs). Dem Yayınları.
- Yılmaz, N. (2013). *Batı Trakya Türklerinde Din ve Kimlik* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Ziaka, A. (2013). Greece, Debate and Challenges. İçinde L. Buskens & P. Sijpesteijn (Ed.), *Applying Shari'a in the West Facts, Fears and the Future of Islamic Rules on Family Relations in the West* (ss. 125-138). Leiden University Press.
- Ziaka, A., & Aslan, E. (Ed.). (2009). Muslims and Muslim Education in Greece. İçinde *İslamic Education in Europa* (ss. 141-178). Bohlau Verlag.